

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको
बुँदाटिपोट क्षमता

खड्गबहादुर तामाङ

परीक्षा क्रमाङ्क : २०४०१२९/२०६६

त्रि.वि. दर्ता नम्बर : ९-२-२०४-७७-२००३

नेपाली शिक्षा अन्तरगत एम. एड. दोस्रो वर्षको
नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको आवश्यकता
परिपूर्ति गर्ने प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत शोध पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय

श्री कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली शिक्षा विभाग

सुरुङ्गा, भापा

सन् २०१६ (२०७२)

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता शीर्षकको शोधपत्र मैले सम्बन्धित पक्षमा गहन अध्ययन गरी तयार पारेको हुँ । यसमा भएका तथ्य सबै प्रामाणिक हुन् । यो मेरो मौलिक प्रस्तुति हो । अन्यथा भएमा म कानुन अनुसार दण्डित हुन तयार छु ।

शोधार्थी

खड्गबहादुर तामाङ

एम्. एड्. दोस्रो वर्ष

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको शोधपत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रलाई प्रस्तुतियोग्य बनाउनका लागि शोध निर्देशक कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका सहायक प्राध्यापक आदरणीय गुरु श्री तेजप्रसाद खनालले पुर्याउनुभएको सहयोगका लागि आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यमा आवश्यक सल्लाह सुझावहरू दिनुहुने कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख उप प्रा. श्री विष्णुप्रसाद कोइराला तथा मेरा आदरणीय गुरुहरू सह. प्रा. श्री जीवनाथ सुवेदी र सहायक प्रा. श्री शेरबहादुर बानियाँप्रति म कृतज्ञ छु ।

शोधकार्यको भाषिक शुद्धाशुद्धि तथा प्राविधिक पक्षमा विशेष सहयोग पुर्याउनुहुने शनिश्चरे उच्च माध्यमिक विद्यालयका शिक्षक मेरा अनन्य मित्र श्री सि एम खनालको सहयोगको कदर गर्दछु । अध्ययनको क्रममा आवश्यक सहयोग पुर्याउनु हुने छनोटमा परेका विद्यालयहरूका प्रधानाध्यापक/प्रिन्सिपलज्यूहरू तथा शोधकार्यको सुसाङ्ख्य टङ्कण एवम् मुद्रण गरी सहयोग पुर्याइदिनु हुने खनाल कम्युनिकेशन विर्तामोडका श्री शकुन्तला खनाललाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली शिक्षा विभाग, कनकाई बहुमुखी क्याम्पसप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

खड्गबहादुर तामाङ

शोधसार

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमता शीर्षकको प्रस्तुत शोधको उद्देश्य कक्षा आठमा अध्ययनरत मातृभाषी र दोस्रोभाषी, छात्र र छात्रा तथा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति पत्ता लगाउनु रहेको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनका लागि भ्वापा जिल्लाका सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरूमा कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई पूर्ण जनसङ्ख्या रूपमा लिई शनिश्चरे स्रोतकेन्द्रमा पर्ने ३ वटा सामुदायिक र ३ वटा संस्थागत विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत प्रत्येक विद्यालयबाट १२ जनाका दरले जम्मा ७२ जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना रूपमा लिइएको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा प्राथमिक र द्वितीय स्रोतका तथ्याङ्कको प्रयोग गरिएको छ । अभिलेख अध्ययन, प्रश्नावली, प्रयोगात्मक अभ्यास, प्रत्यक्ष अवलोकन जस्ता अनुसन्धानका साधनहरू उपयोग गरिएको प्रस्तुत शोधमा मिश्रित विधिबाट तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ । निष्कर्षकै आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गरी शोध प्रक्रिया समापन गरिएको छ ।

सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको तुलनात्मक अध्ययनका साथै छात्र र छात्रा तथा नेपाली मातृभाषी र नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको समेत बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन गरी विश्लेषण गरिएको छ । प्राप्त निष्कर्ष अनुसार सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता राम्रो, छात्राको तुलनामा छात्रको बुँदाटिपोट क्षमता राम्रो र नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीको तुलनामा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमता राम्रो पाइएको छ ।

विषय सूची

अध्याय एक : परिचय

विषय प्रवेश	१
समस्याकथन	२
शोधको उद्देश्य	२
अध्ययनको औचित्य	२
अध्ययनको परिसीमा	३
अध्ययनको रूपरेखा	३

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

पूर्वकार्यको समीक्षा	५
पूर्वकार्यको उपादेयता	७
सैद्धान्तिक अवधारणा	७

अध्याय तिन : अनुसन्धान विधि

अनुसन्धान ढाँचा	१३
जनसङ्ख्या तथा नमुना	१३
जनसङ्ख्या	१३
नमुना	१३
नमुना छनोट विधि	१३
तथ्याङ्कका स्रोतहरू	१४
प्राथमिक स्रोत	१४
द्वितीय स्रोत	१४
अनुसन्धानका साधनहरू	१४
तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	१५
तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया	१५

अध्याय चार : तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण

समग्र विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति	१६
सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति	१९
संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति	२१
छात्रहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति	२३
छात्राहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति	२७
नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति	३०
नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति	३३
सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना	३६
लैङ्गिक आधारमा छात्र र छात्राहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको तुलना	३८
नेपाली मातृभाषी र नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको तुलना	४०
सारांश	४३

अध्याय पाँच : उपसंहार

निष्कर्ष	४५
उपयोगिता	४६
नीति निर्माण तह	४६
अभ्यास तह	४६
अनुसन्धान तह	४७
सन्दर्भ सूची	४८
परिशिष्टहरू	

तालिका सूची

तालिका नं.	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	बोध एकाईको ठम्याइ	१७
४.२	क्रमबद्धता	१७
४.३	बुँदाटिपोटको शैली	१८
४.४	बुँदा टिपोटमा भाषिक शुद्धता	१९
४.५	बोध एकाईको ठम्याइ	१९
४.६	क्रमबद्धता	२०
४.७	बुँदाटिपोटको शैली	२०
४.८	भाषिक शुद्धता	२१
४.९	बोध एकाईको ठम्याइ	२१
४.१०	क्रमबद्धता	२२
४.११	बुँदाटिपोटको शैली	२२
४.१२	भाषिक शुद्धता	२३
४.१३	बोध एकाईको ठम्याइ	२४
४.१४	क्रमबद्धता	२५
४.१५	बुँदाटिपोटको शैली	२५
४.१६	भाषिक शुद्धता	२६
४.१७	बोध एकाईको ठम्याइ	२७
४.१८	क्रमबद्धता	२८
४.१९	बुँदाटिपोटको शैली	२८
४.२०	भाषिक शुद्धता	२९
४.२१	बोध एकाईको ठम्याइ	३०
४.२२	क्रमबद्धता	३१
४.२३	बुँदाटिपोटको शैली	३१
४.२४	भाषिक शुद्धता	३२
४.२५	बोध एकाईको ठम्याइ	३३
४.२६	क्रमबद्धता	३४

४.२७	बुँदाटिपोटको शैली	३४
४.२८	भाषिक शुद्धता	३५
४.२९	क्रमबद्धता	३६
४.३०	बुँदाटिपोटको शैली	३७
४.३१	भाषिक शुद्धता	३७
४.३२	बोध एकाईको ठम्याइ	३८
४.३३	क्रमबद्धता	३९
४.३४	बुँदाटिपोटको शैली	३९
४.३५	भाषिक शुद्धता	४०
४.३६	बोध एकाईको ठम्याइ	४०
४.३७	क्रमबद्धता	४१
४.३८	बुँदाटिपोटको शैली	४२
४.३९	भाषिक शुद्धता	४२

अध्याय एक

परिचय

विषय प्रवेश

भाषाका माध्यमबाट विचार व्यक्त गर्दा लिखित र मौखिक गरी २ माध्यमबाट व्यक्त गरिन्छ । ती अभिव्यक्तिका माध्यममध्ये लेखाइ एक माध्यम हो । बोली दीर्घकालीन नहुने हुनाले बोलेर विचार विनिमय गर्न नसकिने अवस्थामा लेखनको उपयोग गरिन्छ । आफ्नो ज्ञान, सिप र धारणालाई भावी जीवनमा सञ्चित गरी राख्नका लागि पनि लेखाइ अनिवार्य बन्न सक्छ (अधिकारी, २०६५, पृ. ११०) । सामाजिक समस्या समाधान गर्न पनि लेखाइ सिपको आवश्यकता रहन्छ । समाजका सदस्यहरूलाई उपयुक्त मार्ग देखाउन, अरुका गलत कुराको खण्डन गरी व्यापक रूपमा सार्वजनिक गर्न तथा आफ्ना विचारप्रति अरुलाई सहमत गराउन लेखाइ दक्षताको आवश्यकता पर्दछ । स्रोत वा सम्बोध्य व्यक्ति सामुमा नभएको स्थितिमा लेखाइको विशेष आवश्यकता रहन्छ । लेखाइ वैयक्तिक सन्तुष्टिको माध्यम बन्न सक्छ । विभिन्न गीत, सङ्गीत, साहित्य, कला आदिको लेखनबाट व्यक्ति आफ्ना भावना तथा संवेगहरू व्यक्त गर्न सक्छ । व्यवसायिक कार्य सम्पन्न गर्न पनि लेखाइले ठुलो सहयोग पुऱ्याएको हुन्छ । लेखाइलाई शिक्षण सिकाइको महपण्टवपूर्ण अङ्ग पनि मान्न सकिन्छ (अधिकारी, २०६५ : ११२) । शिक्षणका क्रममा महत्त्वपूर्ण कुरा टिपोट गरी शिक्षण गर्न र शिक्षण गरेका मुख्य मुख्य कुरा टिपोट गर्न लगाउन लेखाइ आवश्यक र उपयोगी बन्न जान्छ ।

भाषाको स्तरीय र मानक रूप लेख्यरूप हो । यसमा औपचारिक भाषाको प्रयोग गरिन्छ । कथ्यरूपमा हाउभाउ, अङ्ग सञ्चालन, मुखमुद्रा जस्ता भाषिकेतर पक्षहरूले पनि भाव वा विचार बोधगम्य बनाउन सहयोग पुऱ्याएका हुन्छन् तर लेख्यरूपमा यस प्रकारका भाषिकेतर तत्त्वहरू नपाइनाले लेखिएकै कुराबाट आशय स्पष्ट पार्नुपर्ने हुन्छ । अतः लेखनमा प्रयोग गरिने भाषा सरल, स्पष्ट, सुबोध र प्रभावकारी हुनु नितान्त आवश्यक छ ।

समस्याकथन

प्रस्तुत अनुसन्धान निम्नलिखित समस्याहरूमा केन्द्रित रहेको छ :

- क) सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता कस्तो छ ?
- ख) लैङ्गिक आधारमा छात्र र छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमता कस्तो छ ?
- ग) नेपाली मातृभाषी तथा नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता के कस्तो रहेको छ ?

शोधको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्य निम्नलिखित उद्देश्य प्राप्तिका दिशामा केन्द्रित रहेको छ :

- क) मातृभाषी र दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु,
- ख) सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु,
- ग) छात्र र छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु,
- घ) कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा रहेका बुँदा टिपोट क्षमता सम्बन्धी कमजोरीहरू पहिल्याई न्यूनीकरणका लागि आवश्यक सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु ।

अध्ययनको औचित्य

कुनै पनि भाषा सिक्दै जानु भनेको त्यस भाषाको सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता सिप सम्बद्ध क्षेत्रमा अभ्यस्त बन्दै जानु हो । अथवा भआठं सिकारुमा बोध र अभिव्यक्ति क्षमताको विकास हुँदै जानु हो । बुँदाटिपोट भाषाका बोध र अभिव्यक्ति दुवै पक्षसँग सम्बद्ध छ । यसले एकातिर विद्यार्थीको बोध क्षमता विकासमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिन्छ भने अर्कोतिर बुभेका कुरालाई चिह्न, सङ्केत वा सङ्क्षिप्त कथनबाट व्यक्त गर्ने कलाको विकासमा समेत सहयोग पुऱ्याउँछ । यस कुरालाई मध्यनजर गरी विद्यालय तह र उच्च तहमा बोध शिक्षण अन्तरगत बुँदा टिपोटलाई समावेश गरिएको पाइन्छ । कक्षा आठको अनिवार्य नेपाली विषयको पाठ्यक्रममा यसलाई उच्च दक्षता प्राप्त गर्ने सिपका रूपमा राखी महत्त्वको साथ उल्लेख गरिएको छ । साथै मूल्याङ्कन प्रक्रियामा यसलाई सङ्क्षेपीकरणसँग जोडिएको

छ । अतः उक्त कक्षामा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन गर्नु औचित्यपूर्ण बन्ने देखिन्छ ।

यस प्रकारको अध्ययनको निष्कर्षले पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री निर्माण, शिक्षण प्रक्रिया र पद्धतिमा परिमार्जन गर्दै लैजान सहयोग पुग्न सक्छ । विद्यालय तहमा अध्यापन गर्ने शिक्षकका लागि समेत यस अध्ययनले पथ प्रदर्शकको काम गर्न सक्ने देखिन्छ । बोध अन्तरगतको बुँदा टिपोटमा थप अध्ययन गर्न चाहने भावी अध्येताका लागि समेत प्रस्तुत अध्ययनले मार्गदर्शन गर्न सक्ने भएकाले यो अध्ययन औचित्यपूर्ण बन्ने देखिन्छ ।

अध्यनको परिसीमा

कुनै पनि अनुसन्धानको क्षेत्र व्यापक, विस्तृत र असीमित हुने भएकाले शोधमा शोधशीर्षक अन्तरगत कुन कुन पक्षको अध्ययन गर्ने हो सो कुराको किटान गर्नुपर्दछ । शोधको क्षेत्र र सीमा किटान नगरेमा शोध गन्तव्यहीन यात्रा जस्तो हुने भएकाले प्रस्तुत शोधकार्यलाई व्यवस्थित बनाउनको लागि उद्देश्यतर्फ केन्द्रित बनाउन निम्न अनुसार सीमाङ्कन गरिएको छ :

- क) भ्वापा जिल्लाको शनिश्चरे स्रोतकेन्द्र अन्तरगत सञ्चालित विद्यालयहरूमध्ये ३ वटा सामुदायिक तथा ३ वटा संस्थागत विद्यालयहरूका कक्षा आठका विद्यार्थीहरूमा मात्र यो अध्ययन सीमित गरिएको छ ।
- ख) प्रस्तुत अध्ययन नमुना छनोटमा परेका विद्यालयका कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने ७२ जना विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमतासँग मात्र सीमित गरिएको छ ।
- ग) यस अध्ययनको निष्कर्ष निर्धारित नमुना जनसङ्ख्याबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा गरिने गुणात्मक विश्लेषणमा मात्र सीमित रहेको छ ।

अध्यनको रूपरेखा

प्रस्तुत अध्ययनलाई नियोजित, सुस्पष्ट र सरल बनाउनका लागि पाँचवटा विभिन्न अध्यायहरूमा विभाजन गरी उक्त अध्यायहरूमा निम्न बमोजिमका विषयवस्तुलाई सङ्गठित गरी प्रस्तुत गरिएको छ :

अध्याय एक : परिचय - अध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्याकथन, शोधको उद्देश्य,
अध्ययनको औचित्य, अध्ययनको परिसीमा, अध्ययनको रूपरेखा
अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा - सम्बन्धित पूर्वकार्यको
समीक्षा, सैद्धान्तिक अवधारणा, पूर्वकार्यको उपयोगिता
अध्याय तिन : अनुसन्धान विधि - अनुसन्धान ढाँचा, जनसङ्ख्या तथा नमुना, नमुना
छनोट विधि, तथ्याङ्कका स्रोतहरू, अनुसन्धानका साधनहरू,
तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया, तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया
अध्याय चार : तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण
अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

पूर्वकार्यको समीक्षा

अधिकारी (२०६५) द्वारा लिखित *नेपाली भाषा शिक्षण* नामक पुस्तकको श्रवण तथा श्रुतिबोध शिक्षण र लेखन तथा लिखित अभिव्यक्ति शिक्षण शीर्षकमा बुँदा टिपोटलाई सुनाइ र लेखाइको शिक्षणको पूरक कार्यकलापका रूपमा लिइएको छ । सुनाइ र लेखाइ सिप विकास गराउन यस प्रकारको कार्यकलापले सहयोग प्याउने कुरा उल्लेख गर्दै प्रस्तुत पुस्तकमा बुँदा टिपोट शिक्षणको तरिका समेत उल्लेख गरिएको छ । विद्यार्थीहरूको भाषिक क्षमता विकासका लागि यस्तो कार्यकलाप उपयोगी हुने निष्कर्ष पुस्तकको रहेको छ ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६६) का तर्फबाट अनिर्वाय नेपाली विषय स्थायी समितिद्वारा तयार पारिएको *अनिर्वाय नेपाली शिक्षण निर्देशिका* नामको पुस्तकमा मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिको बोधात्मक एकाई (बुभाइको प्रत्येक अंश) लाई बुँदा मानी यसको टिपोटलाई बुँदा टिपोट भनिएको छ । यसमा बुँदा टिपोटको सामान्य जानकारी दिनुका साथै बुँदा टिपोटको प्रयोजन, बुँदा टिपोट शिक्षण प्रक्रिया र यस सम्बन्धी उदाहरणहरू प्रस्तुत गरिएको छ । शिक्षकहरूमा बुँदा टिपोट शिक्षण गर्न आवश्यक पर्ने ज्ञान र सिपको विकास गराउनु यस पुस्तकको मुख्य उद्देश्य देखिन्छ ।

ढकाल (२०६६) द्वारा लिखित *नेपाली भाषा शिक्षण परिचय र प्रयोग* पुस्तकको लिखित अभिव्यक्ति (लेखाइ) शिक्षण शीर्षकमा बुँदा टिपोटको चर्चा गरिएको छ । यहाँ बुँदा टिपोटलाई लेखाइ शिक्षणको कार्यकलाप मानी बुँदा टिपोटको परिभाषा, आवश्यकता र बुँदा टिपोट गर्ने तरिका प्रस्तुत गरिएको छ । बुँदा टिपोट कार्यकलाप गराउने तरिकाको जानकारी दिनु यस अंशको प्रमुख अपेक्षा मान्न सकिन्छ ।

शर्मा र पौड्याल (२०६७) द्वारा लिखित *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण* नामक पुस्तकको श्रवणकला शिक्षण, पठनबोध र लेखाइ शिक्षण शीर्षकमा बुँदा टिपोटको चर्चा गरिएको छ । यहाँ बुँदा टिपोटलाई सुनाइ र लेखाइ शिक्षणको महत्त्वपूर्ण कार्यकलाप मानी शिक्षणको तरिका समेत प्रस्तुत गरिएको छ । बुँदा

टिपोटबाट विद्यार्थीहरूमा सुनाइ र लेखाइ सिप विकास गराउन सकिने निष्कर्ष पुस्तकमा निकालिएको छ ।

भण्डारी र अन्य (२०६८) द्वारा लिखित *नेपाली भाषा शिक्षण* नामक पुस्तकमा पठनबोध र लेखाइ शिक्षणका लागि बुँदा टिपोट एउटा महत्त्वपूर्ण कार्यकलाप मानिएको छ । यसमा बुँदा टिपोट गराउने सुभ विकास गरी विद्यार्थीहरूको भाषिक सिप विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु यस पुस्तकको सम्बद्ध अंशको मुख्य उद्देश्य देखिन्छ ।

सुवेदी (२०६८) द्वारा प्रस्तुत *कक्षा एघारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन* शीर्षकको शोधपत्रमा उच्च माध्यमिक तहको कक्षा एघारमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गरिएको छ । त्यसमा सामुदायिक उच्च मा.वि.मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको तुलनामा संस्थागत उच्च मा.वि. मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता सबल भएको, छात्राको भन्दा छात्रको बुँदा टिपोट क्षमता राम्रो रहेको र नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूभन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू बुँदा टिपोट क्षमतामा अगाडि रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

न्यौपाने र अन्य (२०६९) द्वारा लिखित *स्नातक स्तरीय नेपाली बोध र अभिव्यक्ति* नामक पुस्तकमा पनि बुँदा टिपोट सम्बन्धमा चर्चा गरिएको छ । यहाँ बुँदा टिपोटको परिचय, बुँदा टिपोट गर्ने तरिका/ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू तथा नमुना अभ्यासहरू प्रस्तुत गरिएको छ । बुँदा टिपोट गराउने तरिकको जानकारी दिनु तथा बुँदा टिपोटको सिप विकासमा सहयोग पुऱ्याउनु यसको मुख्य अपेक्षा देखिन्छ ।

अधिकारी (२०७०) द्वारा प्रस्तुत *कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन* शीर्षकको शोधपत्रमा माध्यमिक तहको कक्षा दशमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गरिएको छ । सङ्खुवासभा जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूमा आधारित भई गरिएको उक्त शोधले कक्षा दशका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता मध्यम स्तरको रहेको, सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको बुँदा टिपोट क्षमता राम्रो रहेको, छात्रकोभन्दा छात्राको बुँदा टिपोट क्षमता

राम्रो रहेको, दोस्रोभाषी विद्यार्थीको तुलनामा मातृभाषी विद्यार्थीको बुँदा टिपोट क्षमता उच्च रहेको निष्कर्ष निकालेको छ ।

आचार्य (२०७२) द्वारा प्रस्तुत कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्रमा माध्यमिक तहको कक्षा नौमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गरिएको छ । भ्वापा जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूमा आधारित भई गरिएको उक्त शोधले कक्षा नौका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता सामान्य रहेको, संस्थागत विद्यालयको तुलनामा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता उच्च रहेको, छात्रभन्दा छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमता उच्च रहेको, दोस्रोभाषी विद्यार्थीको तुलनामा मातृभाषी विद्यार्थीको बुँदा टिपोट क्षमता उच्च रहेको निष्कर्ष निकालेको छ ।

पूर्वकार्यको उपादेयता

यस अनुसन्धानको लागि माथि उल्लेख गरिएका अनुसन्धान तथा कृतिहरूले विद्यालय तहका बालबालिकाहरूको बुँदा टिपोट क्षमता तथा सिकाइमा प्रभाव पार्ने तत्वहरूको बारेमा सामान्य जानकारी उपलब्ध गराएको छ । यसको आधारमा कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययनमा सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ । यस अनुसन्धानले आधारभूत तहको कक्षा आठमा अध्ययनरत विविध वर्ग, समुदाय र लिङ्गका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन मार्फत उनीहरूको स्तर सुधारका उपायहरू खोजी गरी अवलम्बन गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

सैद्धान्तिक अवधारणा

लेखाइ सिपको विकासका लागि विभिन्न कार्यकलापहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । तीमध्येको एउटा बुँदा टिपोट पनि हो । हुन त बुँदाटिपोट सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता सबैजसो भाषिक सिप विकासमा उपयोगी हुन्छ तथापि मूलतः बुँदा टिपोट लेखेर प्रस्तुत गरिने भएकाले लेखाइ सिप विकाससँग यसको विशेष सम्बन्ध देखिन्छ । सोचे सम्भेका, सुनेका कुराहरूमा रहेका मुख्य मुख्य कुरा टिपोट गर्ने कामलाई नै बुँदा टिपोट भनिन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा बुँदाटिपोट,

सङ्क्षेपीकरण, निबन्धलेखन, प्रतिवेदनलेखन जस्ता लेखाइ सिप विकासका लागि गराउने कार्यकलापको पूर्व आभ्यासिक कार्यकलाप पनि मान्न सकिन्छ ।

बुँदाटिपोटको धारणालाई स्पष्ट पार्न विभिन्न विद्वानहरूले विभिन्न किसिमका परिभाषाहरू प्रस्तुत गरेका छन् । नेपाली बृहत शब्दकोशका अनुसार पठित पाठ, व्याख्या, वक्तव्य आदिसँग सम्बन्धित मुख्य मुख्य कुराको टिपोटलाई बुँदा टिपोट भनिन्छ (ढकाल, २०६६, पृ. २५५) । बुँदा टिपोट लिखित वा मौखिक पाठका महत्त्वपूर्ण विषयहरूलाई टिप्ने र स्मरणमा राख्ने प्रक्रिया हो (पोखेल र अन्य २०६४, पृ. २३६) । मौखिक वा लिखित (सोचिएको समेत) अभिव्यक्तिको बोधात्मक एकाई (बुझाइको प्रत्येक अंश) बुँदा हो । त्यही बोधात्मक एकाईको टिपोटलाई बुँदा टिपोट भनिन्छ (अधिकारी र अन्य, २०६६, पृ. ८६) । पाठमा रहेको सारपूर्ण बुँदाहरूको टिपोट गर्नु नै बुँदा टिपोट हो (बराल र अन्य, २०६४, पृ. १५६) । निष्कर्षमा के भन्न सकिन्छ भने बुँदा टिपोट भनेको सोचे सम्भकेका, सुनेका वा पढेका कुराहरूको मुख्य मुख्य टिपोट गर्ने काम हो ।

बुँदा टिपोट मानवीय भाषिक व्यवहार सम्पन्न गर्न आवश्यक र उपयोगी भाषिक कला हो । शिक्षक, विद्यार्थीहरूका लागि मात्र नभई वकिल, पत्रकार तथा व्यवसायकर्मीहरूका लागि बुँदा टिपोटको सिप आवश्यक छ । आजको व्यस्त जीवनमा आफूलाई गतिशील तुल्याउन सबै कामहरू छिटो छरितो रूपले सम्पन्न गर्नुपर्छ । यस्तो प्रक्रिया व्यवहारिक जीवनको लिखित वा मौखिक भाषिक अभिव्यक्तिका सन्दर्भमा पनि लागू हुन्छ (भण्डारी, २०६६, पृ. १५) । अनेक स्रोतबाट प्रत्येक दिन प्राप्त गरेको ज्ञान आवश्यक समयमा सम्भक्त सहयोग प्याउनु बुँदा टिपोटको मुख्य प्रयोजन हो (अधिकारी, २०६६, पृ. ८७) । छोटो समयमा सुने पढेका समग्र कुराहरू लेखिराख्न असम्भव भएका बखत बुँदा टिपोटका माध्यमबाट तिनलाई टिपी सञ्चित गर्न सकिन्छ । मितव्ययी सङ्क्षिप्त प्रस्तुति दिने सिप वा कौशल अभिवृद्धि गर्नु यसको थप प्रयोजन मानिन्छ ।

बुँदा टिपोटका विशेष प्रयोग क्षेत्रहरूमा शिक्षा, सञ्चार, प्रशासन कानुन आदि पर्दछन् । यस्ता क्षेत्रमा काम गर्दा वक्ता, श्रोता वा पाठक सेवाग्राही पदाधिकारी आदिको अभिरुचि र बेफुर्सदीलाई ध्यानमा राखी सम्बद्ध विषयका मुख्य मुख्य

कुराहरूमा केन्द्रित रही बुँदाहरू टिपोट गर्नु आवश्यक ठानिन्छ। उल्लिखित विषय क्षेत्रमा प्रयोग हुने भाषामा बुँदा टिपोट सिप विकास गराउनु यसको मुख्य प्रयोजन मान्न सकिन्छ।

बुँदा टिपोट एक विशिष्ट भाषिक सिप हो। भाषामा व्यक्त विचार पहिल्याउन यसले सहयोग पुऱ्याउँछ। अनावश्यक र दोहोरिएका, कथ्य, लेख्य कथनहरूलाई छोडी भन्न खोजिएको सम्पूर्ण कुराहरूलाई सम्प्रेषण हुनसक्ने किसिमका पदावली तथा अपूरा वाक्यको सहायतामा बुँदा टिपोट गरिने भएकाले टिपिएका बुँदाले मूल अभिप्रायलाई जनाउन सक्छ भने महत्वपूर्ण विषयवस्तुलाई स्मरण गर्न सजिलो हुने मात्र होइन आफूलाई आवश्यक परेका बेलामा त्यसलाई विस्तृत रूपमा व्याख्या विश्लेषण गर्न पनि सकिन्छ। लिखित वा मौखिक सामग्रीहरूलाई बुँदा टिपोटका आधारमा टिपोट गरिराख्नाले उपयुक्त समयमा त्यसलाई प्रयोगमा ल्याउन पनि सकिन्छ (लामिछाने, २०५३:१७२)।

लामा, लेख, रचना तथा भाषणलाई बुँदा टिपोटका माध्यमबाट सङ्क्षेपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ। सङ्क्षेपीकरण र विस्तृतीकरणका लागि बुँदा टिपोटले आधारको काम गर्छ। वक्ताले आफ्नो वक्तव्यमा उल्लेख गर्नुपर्ने कुरा नछुट्टुन् भनेर बुँदा टिपोट उपयोग गर्न सक्छन्। कक्षामा विद्यार्थीले शिक्षकको व्याख्यालाई बुँदागत रूपमा टिपोट गरी पुनर्लेखन गरेर अपेक्षाकृत फाइदा लिन सक्छन् (ढकाल, २०६६, पृ. २८९)। सुनेका पढेका कुरा उपर टीका टिप्पणी गर्न र कथा, निबन्ध तथा प्रतिवेदन लेखन जस्ता संरचनात्मक कुरालाई पूर्ण र उपयुक्त बनाउन सोचेर तयार गरेका कुराले मद्धत पुऱ्याउँछ। यसले कृति वा रचनाको मूलभूत वा सारपूर्ण कुरा पहिचान गर्ने र पक्रने सिप र दक्षताको पनि विकास गर्छ (शर्मा, २०५२, पृ. १८१)।

भाषिक सिप विकासका लागि बुँदा टिपोटको महत्वपूर्ण स्थान रहन्छ। बुँदा टिपोटले सोचेका, सम्भेका, पढेका तथा सुनेका कुराहरूबाट मुख्य भाव आशय समेट्ने गरी बुँदाको टिपोट गर्ने क्षमताको विकास गर्ने, स्मरण क्षमता वृद्धि गर्ने, मुख्य मुख्य कुरा छुट्ट्याउने जस्ता सिपको विकास गर्ने भएकाले यसको महत्व भाषिक सिप विकासमा बढी नै रहेको हुन्छ।

सङ्क्षेपीकरण पनि बुँदा टिपोट जस्तै मूल पाठको सङ्क्षिप्त रूप हो । यी दुबैले पठनबोध विकासमा सहयोग पत्याउँछन् । अथवा विविध भाषिक सिप विकासमा यी दुबैलाई कार्यकलापका रूपमा उपयोग गर्न सकिन्छ । बोध एकाईको ठम्याइ दुबैका लागि अपरिहार्य रहन्छ । त्यसैले यी एक अर्कासँग सम्बन्धित देखिन्छन् ।

यी दुबै बिच खास किसिमको अन्तर पनि छ । सङ्क्षेपीकरण अनुच्छेदमा प्रस्तुत गरिन्छ । यो मूल पाठको एक तृतीयांश रूप हो । मुख्य वा महत्त्वपूर्ण कुरालाई नछोडी समास शैलीमा यसको प्रस्तुतीकरण हुन्छ । थोरै शब्दमा धेरै कुरा अटाएर व्यक्त गर्ने मितव्ययी अभिव्यक्तिको कौशल बढाउनु र बौद्धिक क्षेत्रमा काम गर्न आवश्यक हुने खँदिलो एवम् सारगर्भित सङ्क्षिप्त लेखनको सिप प्रयोग गर्न सक्षम बनाउनु सङ्क्षेपीकरणको मुख्य प्रयोजन हो (अधिकारी र अन्य, २०६६, पृ. ८७) । यस प्रयोजनलाई परिपूर्ति गर्न सङ्क्षेपीकरणलाई बुँदामा प्रस्तुत नगरी अनुच्छेदमा लेखिन्छ ।

यस्तो लिखित रूप मूल पाठको मूलभाव वा विचारसँग सम्बद्ध हुन्छ । अलङ्कार, उदाहरण, दोहोरिएको कथन र मूल भाव असम्बद्ध कथनलाई छोडी मुख्य र महत्त्वपूर्ण कुरालाई व्यक्त गरी सङ्क्षेपीकरण तयार गरिन्छ । यसलाई बुँदा टिपोट पछि सम्पन्न गर्न उपयुक्त हुने कार्यलाई पनि भनिन्छ ।

बुँदा टिपोट पनि सङ्क्षेपीकरण भै सङ्क्षिप्त र मितव्ययी भाषिक रूप नै हो । यो पनि मूलपाठको मूल भावसँगै सम्बद्ध हुन्छ तथापि यसलाई अनुच्छेद अनुच्छेदमा प्रस्तुत नगरी बुँदामा प्रस्तुत गरिन्छ । पद, पदावली तथा असमापिका क्रियायुक्त अपूर्ण वाक्यमा बुँदा टिपोटलाई प्रस्तुत गरिन्छ । त्यसैले यो सङ्क्षेपीकरण भन्दा भिन्न शैलीमा प्रस्तुत हुन्छ । अध्ययनशील पाठकहरू यस सिपलाई प्रयोग गरी गहनभन्दा गहन विषयवस्तुलाई पनि स्मरणमा राख्न सफल हुन्छन् (पोखरेल र अन्य, २०६४, पृ. २३६) । यसलाई लिखित वा मौखिक पाठका महत्त्वपूर्ण विचारहरूलाई टिप्ने र स्मरणमा राख्ने प्रक्रिया मान्न सकिन्छ ।

बुँदा टिपोट र सङ्क्षेपीकरण दुबै मूल पाठका सङ्क्षिप्त र मितव्ययी भाषिक रूप हुन् । सङ्क्षेपीकरण अनुच्छेदमा प्रस्तुत गरिन्छ भने बुँदाटिपोट बुँदाहरूमा प्रस्तुत गरिन्छ । यी दुबैले गहन विषयवस्तुलाई स्मरणमा राख्न सहयोग गर्दछन् ।

बुँदा टिपोट बौद्धिक कार्य हो । दिइएको पाठमा विचारलाई राम्ररी नबुझी बुँदाटिपोट गर्न सकिदैन । पाठमा भएका सारभूत अर्थलाई बोध गरी त्यसलाई समेटेर बुँदा टिपोट गर्नुपर्ने हुन्छ । पाठका ठाउँठाउँका वाक्यहरू सारेर बुँदा टिपोट कार्य सम्पन्न हुन सक्दैन । यसका लागि बोध एकाईको ठम्याइ अत्यावश्यक हुन्छ । बुँदाटिपोटका लागि निम्नलिखित कुरा ध्यान पुऱ्याउनु आवश्यक छ :

१. दिइएको निर्देशनलाई ख्याल गरी टिप्नुपर्ने बुँदाको सङ्ख्या यकिन गर्नुपर्छ ।
२. दिइएको पाठ ध्यानपूर्वक पढ्नु पर्छ र टिप्नुपर्ने मुख्य कुरा ठम्याएर तिनको सङ्ख्या गणना गर्नुपर्छ ।
३. टिपिने बुँदालाई सुरुमा खेस्रा र पछि साफी गनुपर्छ । बुँदा टिपोटमा अभ्यस्त भएपछि खेस्रा अनिवार्य नहुन सक्छ ।
४. पाठको सिलसिला अनुसार बुँदाको क्रमबद्धतालाई ख्याल गर्नुपर्छ ।
५. बुँदा टिपोट सिङ्गो वाक्यमा प्रस्तुत नगरिने भएकाले सो अनुसार पद, पदावली तथा असमापिका क्रियायुक्त अपूर्ण वाक्यमा बुँदा टिपोट प्रस्तुत भए नभएको ख्याल गर्नुपर्छ ।
६. बुँदा टिपोट अस्पष्ट अर्थ दिने गरी वा दोहोरो अर्थ लाग्ने गरी प्रस्तुत गर्नु हुँदैन ।
७. बुँदा टिपोट पाठको आदि, मध्य र अन्त्य सबै भागलाई समेटी प्रस्तुत गर्नु पर्छ ।
८. तोकिएको सङ्ख्याभन्दा बढी बुँदा हुने भएमा पाठको सारभूत अर्थलाई ख्याल गरी बढी बुँदालाई संयोजन गर्नुपर्छ ।
९. भाषिक शुद्धता तथा व्याकरणिक पक्ष उपयुक्त भए नभएको ख्याल गर्नुपर्छ ।
१०. बुँदामा व्यक्त आशयसँग मिल्दो शीर्षक दिनुपर्छ ।

कुनै पनि कार्यलाई सजिलो गरी सफल रूपमा सम्पन्न गर्न उपयुक्त विधि र प्रक्रियालाई अवलम्बन गर्नुपर्छ । बुँदा टिपोटलाई सम्पन्न गर्न खास विधि र प्रक्रियाहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ । बुँदा टिपोट भाषाको बोध र अभिव्यक्ति दुबै पक्षसँग सम्बद्ध भएकाले उक्त दुबै कुरालाई समेटी बुँदा टिपोट गर्नुपर्छ । खास पाठबाट बुँदा टिपोट गर्न निम्न विधि र प्रक्रियाहरूको अवलम्बन गर्न सकिन्छ ।

१. दिइएको पाठलाई राम्ररी पढ्ने । पाठमा व्यक्त भएको अभिप्राय नबुझ्ने फेरि दोहोर्याएर पढ्ने र पाठको बोध गर्ने ।

२. पाठमा व्यक्त भएका बोध एकाईहरू (प्रत्येक महत्त्वपूर्ण सूचनायुक्त लघुतम अङ्क) ठम्याउने ।
३. ठम्याइएका एकाईहरूलाई रेखाङ्कन गर्ने ।
४. रेखाङ्कित एकाईहरूलाई सारी तयार गर्ने । खेसा तयार गर्दा सिङ्गा वाक्यहरू नलेखी पद, पद समूह, सङ्केत आदिको उपयोग गर्ने ।
५. मूलपाठ र खेसा भिडाई मुख्य कुरा छुटे नछुटेको हेर्ने ।
६. आवश्यक संशोधन परिष्कार, परिमार्जन गरी खेसालाई सङ्गठित गर्ने ।
७. बुँदा सङ्ख्या तोकिएको भए तोकिएको सङ्ख्यामा बुँदाहरूलाई वितरण गर्ने ।
८. शुद्ध, सरल र स्पष्ट भाषाको प्रयोग गरी बुँदाको साफी रूप तयार गर्ने ।
९. बुँदालाई समेट्ने गरी उपयुक्त शीर्षक दिने ।

उल्लिखित विधि र प्रक्रियाहरूको अवलम्बन गरिएमा बुँदा टिपोट सहज र सुगम हुने देखिन्छ ।

प्रस्तुत अध्ययनमा बोध एकाईको ठम्याइ, क्रमबद्धता, बुँदा टिपोटको शैली र भाषिक शुद्धताका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरू, छात्र र छात्राहरू तथा नेपाली मातृभाषी र विभातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

अध्याय तिन

अनुसन्धान विधि

अनुसन्धान ढाँचा

समस्याको अनुसन्धान गर्न निश्चित विधिको आवश्यकता पर्दछ । अनुसन्धान ढाँचाले अध्ययनका लागि उपयुक्त ढाँचा प्रदान गर्दछ जसको आधारमा अनुसन्धानको लागि निश्चित खाका तयार हुन्छ । प्रस्तुत अनुसन्धानका लागि गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक ढाँचाको कार्यविधि अपनाइएको छ । अध्ययनको क्रममा वर्णनात्मक, व्याख्यात्मक प्रक्रिया अपनाई गुणात्मक ढाँचाबाट विश्लेषणात्मक विधि प्रयोग गरी अनुसन्धान गरिएको छ ।

जनसङ्ख्या तथा नमुना

जनसङ्ख्या

प्रस्तुत अध्ययनका लागि भूपा जिल्लाका १७ वटै स्रोतकेन्द्र अन्तरगत सञ्चालित सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरूमा कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई पूर्ण जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ ।

नमुना

प्रस्तुत अध्ययनलाई सम्पन्न गर्नका लागि भूपा जिल्लाको शनिश्चरे स्रोतकेन्द्रमा पर्ने ३ वटा सामुदायिक र ३ वटा संस्थागत विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत प्रत्येक विद्यालयबाट १२ जनाका दरले जम्मा ७२ जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा लिइएको छ ।

नमुना छनोट विधि

प्रस्तुत अध्ययनका लागि भूपा जिल्लाका १७ वटा स्रोतकेन्द्रमध्ये शनिश्चरे स्रोतकेन्द्रलाई उद्देश्यपूर्ण नमुना छनोट विधिबाट छनोट गरिएको छ । शनिश्चरे स्रोतकेन्द्रभित्र सञ्चालित सामुदायिक एवम् संस्थागत विद्यालयहरूमध्ये ३ वटा सामुदायिक र ३ वटा संस्थागत विद्यालयहरू एवम् प्रत्येक विद्यालयबाट १२ जना कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू सम्भावनायुक्त नमुना छनोट विधिबाट छनोट गरिएको छ ।

तथ्याङ्कका स्रोतहरू

अध्ययनको मुख्य एवम् जटिल पक्षको रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यलाई लिइन्छ । अध्ययनलाई विश्वसनीय तथा उद्देश्यमूलक बनाउने कार्यमा तथ्यमा आधारित तथ्याङ्कले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । उक्त कुरालाई मनन गरी प्रस्तुत अध्ययनको क्रममा प्राथमिक र द्वितीयक स्रोतका तथ्याङ्कको प्रयोग गरिएको छ ।

प्राथमिक स्रोत

प्रस्तुत अध्ययनको लागि प्राथमिक स्रोतका तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न विद्यार्थीहरूसँग छलफल, व्यक्तिगत कुराकानी, प्रश्नावली, अवलोकन, प्रयोगात्मक परीक्षण जस्ता साधनहरूको सहयोग लिइएको छ ।

द्वितीयक स्रोत

अध्ययनका लागि द्वितीयक स्रोतको रूपमा विभिन्न लेख रचना एवम् पुस्तकहरूको अध्ययन गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

अनुसन्धानका साधनहरू

क. अभिलेख अध्ययन

प्रस्तुत अध्ययनका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न अनुसन्धान साधनका रूपमा अभिलेख अध्ययनलाई लिइनेछ । बुँदा टिपोट सम्बन्धमा उपलब्ध हुने लेख, रचना, शोध वा अन्य कृतिहरूको समेत अध्ययन गरी अनुसन्धानलाई अगाडि बढाइनेछ ।

ख. प्रयोगात्मक अभ्यास

नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूलाई कुनै खास अनुच्छेद दिएर त्यसबाट बुँदा टिपोट गर्न लगाई संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको, मातृभाषी र दोस्रोभाषी विद्यार्थीको, छात्र र छात्राको बुँदा टिपोट क्षमता सम्बन्धी विश्लेषण गरिनेछ ।

ग. प्रत्यक्ष अवलोकन

शोधकर्ता स्वयम् अध्ययन क्षेत्रमा नमुना विद्यालयहरूमा गई विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता सम्बन्धमा अवलोकन गरी अध्ययनलाई अगाडि बढाइनेछ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

अध्ययनका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा अध्ययन क्षेत्रमा शोधकर्ता स्वयम् उपस्थित भई प्रत्यक्ष सम्पर्क र भेटघाट गरिनेछ । अध्ययनको विषयवस्तु र औचित्य बारेमा स्पष्ट पारी आफ्नो धारणा र आफूले प्राप्त गरेको जानकारी प्रदान गरिदिन सम्बन्धित विषय शिक्षक, विज्ञ आदिसँग आग्रह गरी विचार सङ्कलन गरिनेछ । नमुना जनसङ्ख्यालाई आवश्यक प्रश्नावली भर्न लगाई तथा प्रयोगात्मक अभ्यासमा सङ्लग्न हुन लगाई तथ्याङ्क सङ्कलन गरिनेछ ।

तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया

प्राप्त गरिएका तथ्याङ्कलाई तालिकीकरण गरी गुणात्मक र परिमाणात्मक तरिकाले व्याख्या विश्लेषण गरिनेछ । विद्यार्थीहरूको क्षमता सम्बन्धी परिमाणात्मक तथ्याङ्क विश्लेषण गर्न सङ्ख्यात्मक अनुसन्धान ढाँचा अपनाइनेछ । बुँदा टिपोट सम्बन्धी धारणाका गुणात्मक तथ्याङ्क विश्लेषण गर्न वर्णनात्मक र व्याख्यात्मक प्रक्रिया अपनाइनेछ ।

अध्याय चार

तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययनको प्रमुख विषय कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता पहिल्याउनु हो । यस अपेक्षालाई परिपूर्ति गर्न तोकिएको अध्ययन विधि अनुसार भापा जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूको आधारभूत तह कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने ७२ जना विद्यार्थीहरूबाट आवश्यक सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । यसरी सङ्कलन गरिएका सामग्रीहरूको अध्ययन, अवलोकन, तुलना व्यतिरेक आदिका आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । तथ्यहरूको व्याख्या विश्लेषणका लागि बुँदा टिपोटका आधारभूत पक्षहरू शीर्षक, बोध एकाईको ठम्याइ, पाठमा व्यक्त विचार अनुसार बुँदाको कमबद्ध प्रस्तुति, बुँदा टिपोटका लागि अपेक्षा गरिने प्रस्तुतीकरणको शैली तथा भाषिक शुद्धता जस्ता कुराहरूलाई आधार मानी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । मूलतः तुलनात्मक पद्धतिको प्रयोग गरी सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूमा कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने समग्र विद्यार्थी, छात्र-छात्रा तथा नेपाली मातृभाषी र नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको विश्लेषण तथा तुलनात्मक अध्ययन यस शोधकार्यमा गरिएको छ । यस शोधकार्यमा विश्लेषणका लागि अवलम्बन गरिएका विधि अनुसारको विस्तृत विश्लेषित स्वरूप निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ :

समग्र विद्यार्थीको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति

भापा जिल्लाभित्रका नमुना छनोटमा परेका विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने छनोटमा परेका ७२ जना विद्यार्थीहरूमा सञ्चालन गरिएको प्रयोगात्मक परीक्षणबाट प्राप्त बुँदा टिपोटको उत्तरका आधारमा नमुनामा लिइएका समग्र विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ४.१ : बोध एकाईको ठम्याइ

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
७२	३६	५०	१२	१६.६७	१३	१८.०५	११	१५.२८

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

उल्लेखित तालिकको अध्ययन गर्दा ५०% अर्थात् ३६ जना विद्यार्थीले पाठमा भएका बोध एकाईलाई सही रूपमा पहिचान गर्न सकेका छन् । १२ जना विद्यार्थीहरूले केही बोध एकाई चयन गर्न सकेका छन् भने केही बोध एकाई नभएका अंशलाई टिपोट गरेका छन् । १३ जना विद्यार्थीहरू सो भन्दा कमजोर देखिन्छन् । ११ जना विद्यार्थीहरूले दोहोरिएको कथनलाई दोहोर्याएरै बुँदाका रूपमा टिपोट गर्ने वा केही मात्र बुँदा सही चयन गर्न सक्नु र तिनलाई बोध मान्न नसकिने अड्शलाई प्रस्तुत गरेका छन् । त्यस्ता विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको स्थितिलाई निम्नकोटिमा राखिएको छ । बोध एकाई ठम्याइका दृष्टिले विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता सन्तोषजनक नै पाइन्छ, तर पनि सुधार गर्नु पर्ने ठाउँहरू प्रशस्त देखिन्छन् ।

तालिका ४.२ : क्रमबद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
७२	५५	७६.३९	-	-	१०	१३.८९	७	९.७२

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

मूल पाठ पढेर त्यसमा व्यक्त भाव वा विचारलाई बुँदामा उतार्ने काम टिपोटमा हुन्छ । मूल पाठमा जुन क्रममा मूल भाव वा विचार प्रस्तुत भएको हुन्छ सोही क्रममा बुँदाहरूलाई टिपोट गर्नुपर्ने हुन्छ । बुँदाहरूको क्रमबद्ध प्रस्तुतिका आधारमा कक्षा आठका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको स्थितिलाई हेर्दा ५५ जना अर्थात् ७६.३९% विद्यार्थीहरूले मूल पाठको भाव वा विचारको क्रमलाई ख्याल गरी बुँदाहरूको क्रम मिलाएका छन् । यसलाई सकारात्मक उपलब्धि मान्न सकिन्छ । सामान्य लेखनमा १० जना विद्यार्थी रहेका छन् । उनीहरूको बुँदा टिपोटको क्रम मूल पाठमा व्यक्त भाव वा विचारको क्रमसँग कम्तिमा मिले स्थिति देखिन्छ । ७ जना

अर्थात् ९.७२% विद्यार्थीहरू निम्न लेखनमा रहेका छन् । यिनीहरूले बुँदा टिपोटका सिलसिलामा उपयुक्त क्रम ख्याल गर्न सकेका छैनन् । सामान्य र निम्न अवस्थामा रहेका विद्यार्थीहरूलाई विचारको सिलसिला अनुसार बुँदाहरूको क्रम मिलाउन सचेत गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.३ : बुँदा टिपोटको शैली

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
७२	३१	४३.०६	१६	२२.२२	८	११.११	१७	२३.६१

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको कौशल परीक्षण गरी बुँदाहरूलाई कस्तो शैलीमा प्रस्तुत गरिएको छ, सो कुरालाई मध्यनजर गर्नु अत्यावश्यक हुन्छ । सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता, स्पष्टता बुँदाका गुणहरू भएकाले बुँदा टिपोटका क्रममा यस्ता गुणको पालना भए नभएको हेरिन्छ । पद, पदावली तथा असमापिका क्रियायुक्त वाक्यको प्रयोग गरी बुँदा टिपिएको छ वा छैन भनी छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको स्थितिलाई हेर्दा ३१ जना अर्थात् ४३.६% विद्यार्थीहरूमा मात्र यस्तो दक्षता पाइन्छ । १६ जना वा २२.२२% विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट शैली मध्यम रहेको छ । लामो वाक्यका अन्त्यमा असमापिका क्रियाको प्रयोग यस्ता विद्यार्थीहरूमा पाइन्छ ।

सामान्य लेखनशैली भएका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ८ जना अर्थात् ११.११% छ । यिनमा निम्नभन्दा राम्रो शैली पाउन सकिन्छ । कतै समापिका क्रिया र असमापिका क्रियायुक्त बुँदा, कतै समापिका क्रियायुक्त वाक्यलाई नै बुँदा बनाई यिनले प्रस्तुत गरेका छन् । १७ जना अर्थात् २३.६१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट शैली कमजोर देखिन्छ । समापिका क्रियायुक्त वाक्यलाई बुँदा बनाउन, तिन पङ्क्तिसम्मका लामा वाक्यको प्रयोग गर्नु तथा धेरै आशयलाई एउटै बुँदामा उल्लेख गर्नु यिनको कमजोरी हो । त्यसैले यिनको बुँदा टिपोटको शैलीको स्थिति कमजोर रहेको छ ।

तालिका ४.४ : बुँदा टिपोटमा भाषिक शुद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
७२	२१	२९.१६	३१	४३.०६	९	१२.५०	११	१५.२८

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

विद्यार्थीहरूको भाषिक प्रयोगमा हुनुपर्ने शुद्धतालाई आधार बनाई हेर्दा वर्णविन्यास तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको उपयुक्त प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २१ अर्थात् २९.१६ प्रतिशत देखिन्छ । ३१ जना वा ४३.०६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको भाषिक शुद्धताको स्थिति मध्यम छ । ९ जना अर्थात् १२.५० प्रतिशत विद्यार्थीहरूको भाषा प्रयोगको स्थिति निम्न छ । विशेष गरेर चिह्न प्रयोग, वर्ण विन्यास तथा वचनगत त्रुटिहरू प्रशस्त मात्रामा देखिन्छन् । मूलपाठका वाक्यहरू जस्ताको त्यस्तै सार्ने काम बढी भएको देखिन्छ । भाषिक शुद्धताका दृष्टिले बुँदा टिपोटको स्थिति सन्तोषजनक रहेको पाइँदैन ।

सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति

तालिका ४.५ : बोध एकाईको ठम्याइ

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१६	४४.४४	६	१६.६७	८	२२.२२	६	१६.६७

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

नमुनामा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरू मध्ये १६ जना अर्थात् ४४.४४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बोध एकाईलाई सही ढङ्गले पहिचान गरी प्रस्तुत गरेका छन् । तर यिनको सङ्ख्या आधाभन्दा कम भएकाले यो अवस्थालाई सन्तोषजनक मान्न सकिन्न । यस्तै ६ जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको अवस्था मध्यम देखिन्छ भने ८ जना वा २२.२२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको अवस्था सामान्य देखिन्छ । यस्तै गरी ६ जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको स्थिति निम्न देखिन्छ । बुँदा टिपोटमा बोध एकाईको ठम्याइ नै प्रमुख कुरा हो । यसलाई सही रूपमा ठम्याउन नसके बुँदा

टिपोट उपयुक्त बन्न सक्दैन । मुख्य भाव वा विचारको सही पहिचान गर्ने अभ्यास गराई सुधार गर्नुपर्ने अवस्था यहाँ देखिन्छ ।

तालिका ४.६ : कमबद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१६	६९.४४	-	-	६	१६.६७	५	१३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयबाट नमुनामा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरूमध्ये बुँदालाई कमबद्ध रूपमा सही ढङ्गले गर्ने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २५ (६९.४४ प्रतिशत) रहेको छ, जुन प्रतिशतको हिसाबले राम्रो मान्न सकिन्छ । कमबद्धताका दृष्टिकोणबाट हेर्दा मध्यम खालका विद्यार्थीहरू पाइएन भने ६ जना (१६.६७ प्रतिशत) विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको अवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ । ६ जना (१३.८९ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू निम्न स्थितिमा रहेका छन् । समग्रमा बुँदालाई कमबद्ध रूपमा प्रस्तुत गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या वा प्रतिशतलाई हेर्दा सन्तोषजनक नै मान्न सकिन्छ ।

तालिका ४.७ : बुँदा टिपोटको शैली

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१४	३८.८९	१०	२७.७८	५	१३.८९	७	१९.४४

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदा टिपोट क्षमताको परीक्षण गर्दा बुँदाहरूलाई कस्तो शैलीमा प्रस्तुत गरिएको छ, भन्ने कुराको अवलोकन गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता, स्पष्टता जस्ता कुराहरू बुँदा टिपोटका शैलीगत गुणहरू भएकाले टिपोटको क्रममा यस्ता गुणको पालना वा प्रयोग भए नभएको पहिल्याउनु जरुरी हुन्छ । नमुनामा परेका कुल ३६ जना विद्यार्थीहरू मध्ये १४ जना अर्थात् ३८.८९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको शैली उत्तम रहेको छ । २७.७८ प्रतिशत अर्थात् १० जना विद्यार्थीहरू

मध्यम स्थितिमा देखिएका छन् भने सामान्य स्थितिमा ५ जना वा १३.८९ प्रतिशत विद्यार्थी रहेका छन् । सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता तथा स्पष्टता जस्ता गुणहरूको प्रयोग गर्न नसक्ने निम्न विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ७ अर्थात् १९.४४ प्रतिशत देखिन्छ । समग्र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधा विद्यार्थी पनि उत्तम श्रेणीमा नपरेकाले बुँदा टिपोटको शैली सम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्ने अवस्था देखिन्छ ।

तालिका ४.८ : भाषिक शुद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	११	३०.५५	१३	३६.११	६	१६.६७	६	१६.६७

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

भाषिक प्रयोगमा हुनुपर्ने शुद्धतालाई आधार बनाई हेर्दा वर्णविन्यास तथा अन्य व्याकरणक पक्षको उपयुक्त प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ११ अर्थात् ३०.५५ प्रतिशत रहेको छ । १३ जना अर्थात् ३६.११ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको भाषिक शुद्धताको अवस्था मध्यम रहेको छ भने यहाँ सामान्य र निम्न अवस्थाको सङ्ख्या बराबरी अर्थात् ६ जना १६.६७ प्रतिशत रहेको छ । मध्यम, सामान्य र निम्न स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूको अवस्थालाई नियाल्दा यहाँ निकै भाषिक त्रुटिहरू भएको स्पष्ट हुन्छ जसले गर्दा भाषिक शुद्धताका दृष्टिले बुँदा टिपोटको स्थिति त्यति सन्तोषजनक छैन ।

संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति

तालिका ४.९ : बोध एकाईको ठम्याइ

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	२०	५५.५५	६	१६.६७	५	१३.८९	५	१३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

संस्थागत माध्यमिक विद्यालयबाट नमुनामा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरू मध्ये २० जना अर्थात् ५५.५५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बोध एकाईलाई सही ढङ्गले

पहिचान गरी प्रस्तुत गरेका छन् । ६ जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत विद्यार्थीहरू बोध एकाईको ठम्याइमा मध्यम खालका देखिन्छन् भने सामान्य र निम्न स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ५/५ अर्थात् १३.८९ प्रतिशत देखिन्छ । बुँदा टिपोटमा बोध एकाईको ठम्याइ नै प्रमुख कुरा भएकाले यसलाई सही रूपमा ठम्याउन नसक्दा बुँदा टिपोटको औचित्य रहन सक्दैन । सङ्ख्यात्मक हिसाबले उत्तम विद्यार्थीको सङ्ख्या केही बढी भए पनि मुख्य विचारको सही पहिचान गर्ने अभ्यास प्रशस्त गराई सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.१० : क्रमबद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	३०	८३.३३	-	-	४	११.११	२	५.५६

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा सही ढङ्गले प्रस्तुत गर्ने संस्थागत विद्यालयबाट नमुनामा परेका कुल ३६ विद्यार्थीहरू मध्ये ३० जना अर्थात् ८३.३३ प्रतिशत विद्यार्थीहरू उत्तम श्रेणीमा रहेका छन् । मध्यम खालको विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या यहाँ देखिँदैन । ४ जना विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको अवस्था सामान्य रहेको छ भने क्रमबद्धतालाई ख्याल नगरी जथाभावी बुँदा टिपोट गर्ने निम्न स्तरका विद्यार्थीको सङ्ख्या २ अर्थात् ५.५६ प्रतिशत रहेको छ । समग्रमा बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा प्रस्तुत गर्ने क्षमताको सङ्ख्यालाई नियाल्दा यो स्थिति सन्तोषजनक नै मान्न सकिन्छ ।

तालिका ४.११ : बुँदा टिपोटको शैली

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१७	४७.२२	६	१६.६७	३	८.३३	१०	२७.७८

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

उक्त तालिकालाई अध्ययन गर्दा बुँदा टिपोटको शैलीका गुणहरूलाई अवलम्बन गरी बुँदा टिपोट गर्ने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या १७ (४७.२२ प्रतिशत) रहेको

छ । मध्यम श्रेणीमा ६ जना (१६.६७ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू रहेका छन् भने ३ जना (८.३३ प्रतिशत) विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको शैली सामान्य रहेको छ । मध्यम र सामान्य सङ्ख्याको योगभन्दा बढी १० जना (२७.७८ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू निम्न स्तरका देखिन्छन् । आधाभन्दा केही कम सङ्ख्याका विद्यार्थीहरू उत्तम श्रेणीमा देखिएकाले बुँदा टिपोटको शैलीगत गुणहरूका बारेमा धेरै विद्यार्थीहरू अनभिज्ञ देखिन्छन् । सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता तथा स्पष्टता जस्ता गुणहरूको कमै प्रयोग भएको यस स्थितिमा त्यस सम्बन्धी थप प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.१२ : भाषिक शुद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१०	२७.७८	१८	५०	३	८.३३	५	१३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

भाषा सिक्नु भनेकै शुद्धसँग बोल्न तथा लेख्न सिक्नु हो । बुँदा टिपोट लेखाइ सिपसँग बढी सम्बद्ध भएकाले पनि शुद्धसँग लेख्नु अपरिहार्य छ । तथापि विद्यार्थीहरूले यसमा निकै त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत तालिकालाई हेर्दा पनि भाषिक शुद्धताका दृष्टिले वर्णविन्यास तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको उपयुक्त प्रयोग गरी बुँदा टिपोट गर्ने विद्यार्थीको सङ्ख्या १० अर्थात् २७.७८ प्रतिशत मात्र देखिन्छ । कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको आधा अर्थात् १८ जना विद्यार्थीहरू मध्यम खालका देखिन्छन् भने सामान्यमा ३ जना अर्थात् ८.३३ प्रतिशत र निम्नमा ५ जना अर्थात् १३.८९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासगत त्रुटि बढी र केही वचनगत त्रुटिहरू गरेको पाइयो । समग्रमा भाषिक शुद्धताका दृष्टिले बुँदाटिपोटको अवस्था त्यति सन्तोषजनक देखिँदैन । तसर्थ लेखाइमा बढी अभ्यस्त गराउनु पर्ने खाँचो यहाँ देखिन्छ ।

छात्रहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको स्थिति

भापा जिल्लाका तिनवटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय र तिनवटा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयबाट नमुना छनोटमा परेका ३६ जना छात्रहरूको बुँदा

टिपोटको आधारमा कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने छात्रहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति यस्तो देखिन्छ :

तालिका ४.१३ : बोध एकाईको ठम्याइ

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१६	४४.४४	७	१९.४४	७	१९.४४	६	१६.६८

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बोध एकाईको ठम्याइ नै बुँदा टिपोटको महत्त्वपूर्ण पाटो हो । दिइएको पाठलाई राम्ररी बुझ्न सक्नु नै बोध हो । तसर्थ पाठलाई राम्ररी बुझ्न नसक्दा बुँदा टिपोट पनि सही हुन सक्दैन । माथिको तालिकालाई अध्ययन गर्दा कुल ३६ जना छात्रहरूमध्ये १६ जना अर्थात् ४४.४४ प्रतिशत छात्रहरूले मात्र सही रूपमा पाठको बोध एकाईलाई ठम्याई ठीकसँग बुँदा टिपोटको पाइयो । मध्यम स्थानमा रहेका ७ जना अर्थात् १९.४४ प्रतिशतले महत्त्वपूर्ण सबै बुँदा टिपोट गर्न नसकी केही छुटाएको देखिन्छ ।

सामान्य स्थितिमा ७ जना अर्थात् १९.४४ प्रतिशत छात्रहरू रहेका छन् जसले मध्यमभन्दा अझै कम बोध गरेको स्थिति छ । निम्न स्थानमा रहेका ६ जना अर्थात् १६.६८ प्रतिशत छात्रहरूले भने सही बुँदा ठम्याउन नसकेको देखिन्छ । यिनीहरूले पाठमा भएका कतिपय हरफहरूलाई छोड्दै लेखेको पाइयो । समग्रमा हेर्दा कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको आधा विद्यार्थी सङ्ख्या पनि उत्तम स्थानमा रहन नसकेको अवस्था हेर्दा बोध एकाईको ठम्याइको दृष्टिले कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने छात्रहरूको बुँदा टिपोटको क्षमता सन्तोषजनक देखिँदैन । तसर्थ उनीहरूलाई बुँदा टिपोट सम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्ने हुन्छ ।

तालिका ४.१४ : कमबद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	२७	७५	-	-	६	१६.६७	३	८.३३

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

दिइएको पाठलाई आदिदेखि अन्त्यसम्म पढिसक्नु विद्यार्थीहरूको अर्को दक्षता हो । तलमाथि गरी टिपोट गरिएका बुँदाहरूले मूल पाठको आशयलाई समेट्न नसक्ने स्थिति रहन सक्छ । तसर्थ बुँदाहरूलाई कमबद्धरूपमा टिपिएको छ छैन भनी परीक्षण गर्न आवश्यक हुन्छ । माथिको तालिकालाई अध्ययन गर्दा नमुना छनोटमा परेका कुल ३६ जना छात्रहरू मध्ये २७ जना अर्थात् ७५ प्रतिशत छात्रहरूले बुँदा टिपोटको कमबद्धतालाई अँगाली सही ढङ्गले बुँदा टिपोट गरेको देखिन्छ जुन सङ्ख्यालाई सन्तोषजनक नै मान्नुपर्छ । मध्यम स्तरका छात्रहरूले बुँदा टिपोटको सामान्य कमलाई अँगाली कतै कमभङ्ग गर्दै बुँदा टिपोट गरेका छन् भने ३ जना अर्थात् ८.३३ प्रतिशत छात्रहरूले आदि, मध्य र अन्त्यको ख्याल नगरी जथाभावी बुँदा टिपोट गरेका छन् । कुल छात्र सङ्ख्यालाई हेर्दा कमबद्धताका दृष्टिले कक्षा आठका छात्रहरूको बुँदा टिपोटको क्षमता राम्रै मान्न सकिन्छ ।

तालिका ४.१५ : बुँदा टिपोटको शैली

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१५	४१.६७	८	२२.२२	५	१३.८९	८	२२.२२

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

भाषिक सिपलाई व्यक्त गर्ने भिन्न भिन्न शैलीहरू रहेका हुन्छन् । बुँदा टिपोटको शैली र सङ्क्षेपीकरणको शैली फरक फरक किसिमको हुन्छ । सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता तथा स्पष्टता जस्ता गुणहरू बुँदा टिपोटमा आवश्यक मानिन्छन् । तसर्थ सिकारुमा उक्त क्षमताको विकास भए नभएको परीक्षण गर्न पनि आवश्यक हुन्छ । यहाँ बुँदा टिपोटको उपयुक्त गुणहरू प्रयोग भएका छन् वा छैनन् भनी मूल्याङ्कन

गर्दा छनोटमा परेका ३६ जना छात्रहरूमध्ये १५ जना अर्थात् ४१.६७ प्रतिशत छात्रहरू मात्र उक्त शैलीको प्रयोग गर्न सफल देखिन्छन् । ८ जना अर्थात् २२.२२ प्रतिशत छात्रहरू मध्यम खालका रहेका । बुँदा टिपोट सम्बन्धी सामान्य क्षमता भएका छात्रहरूको सङ्ख्या ५ अर्थात् १३.८९ प्रतिशत रहेको छ भने शैलीको कति पनि ख्याल नगरी बुँदा टिपोट गर्ने निम्न अवस्थाका छात्रहरूको सङ्ख्या ८ अर्थात् २२.२२ प्रतिशत रहेको छ जुन मध्यम अवस्थामा रहेका विद्यार्थीको सङ्ख्या र प्रतिशतसँग बराबर रहेको छ । समग्रमा हेर्दा बुँदा टिपोटको शैलीलाई राम्ररी अवलम्बन गरी बुँदा टिपोट गर्नेहरूको सङ्ख्या आधा अर्थात् ५० प्रतिशतभन्दा कम भएकाले यो अवस्थालाई सन्तोषजनक मान्न सकिन्न । तसर्थ बुँदा टिपोटको शैली सम्बन्धी विद्यार्थीहरूलाई प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.१६ : भाषिक शुद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१०	२७.७८	१४	३८.८९	५	१३.८९	७	१९.४४

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

लेखाइ सिप विकासको अर्को महत्त्वपूर्ण पाटो भनेको भाषिक शुद्धता पनि हो । वर्णविन्यास, चिह्नहरूको उचित प्रयोग तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको राम्ररी प्रयोग गरेर बुँदा टिपोट गरेको छ वा छैन भनी परीक्षण गर्दा नमुना छनोटमा परेका कुल ३६ जना छात्रहरूमध्ये १० जना अर्थात् २७.७८ प्रतिशत छात्रहरू मात्र उत्तम स्थानमा देखिन्छन् । कुल छात्रहरूमध्ये १४ जना अर्थात् ३८.८९ प्रतिशत छात्रहरूको भाषिक शुद्धता मध्यम रहेको छ । व्याकरणिक शुद्धतालाई थोरै मात्र ख्याल गरी बुँदा टिपोट गर्ने सामान्य अवस्थाका छात्रहरूको सङ्ख्या ५ अर्थात् १३.८९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । व्याकरणिक शुद्धताको दृष्टिले निकै कमजोर देखिने छात्रहरूको सङ्ख्या ७ अर्थात् १९.४४ प्रतिशत रहेको छ । उक्त तालिकालाई हेर्दा उत्तमभन्दा मध्यमको सङ्ख्या बढी देखिएको छ भने मध्यमभन्दा कम सङ्ख्या सामान्य र सामान्यभन्दा बढी सङ्ख्या निम्न अवस्थामा रहेको देखिन्छ जुन भाषिक शुद्धताका दृष्टिले निकै न्यून

स्थिति हो । विद्यार्थीहरूलाई भाषिक शुद्धाशुद्धी सम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराई सामान्य र निम्न अवस्थामा रहेका छात्रहरूलाई माथि उठाउन सकिन्छ ।

छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति

भापा जिल्लाका ३ वटा सामुदायिक र ३ वटा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयबाट नमुना छनोटमा परेका ३६ जना छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको आधारमा कक्षा आठमा अध्ययनरत समग्र छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति यस्तो देखिन्छ :

तालिका ४.१७ : बोध एकाईको ठम्याइ

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	२०	५५.५५	५	१३.८९	६	१६.६७	५	१३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदा टिपोटको महत्त्वपूर्ण पक्ष बोध एकाईको ठम्याइ नै हो । बुझाइ सही नभए बुँदा टिपोट पनि सही हुन सक्दैन । प्रस्तुत तालिका अध्ययन गर्दा कुल ३६ जना छात्राहरूमध्ये २० जना अर्थात् ५५.५५ प्रतिशतले मात्र बोध एकाईलाई राम्ररी ठम्याउन सकेको देखिन्छ । बोध एकाईको ठम्याइलाई केही हदसम्म छुट्याई बुँदा टिपोट गर्ने अर्थात् मध्यम स्थानमा रहने छात्राको सङ्ख्या ५ अर्थात् १३.८९ प्रतिशत रहेको छ । पाठलाई थोरै मात्र बुझेर बुँदा टिपोट गर्ने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ६ अर्थात् १६.६७ प्रतिशत रहेको छ भने ५ जना अर्थात् १३.८९ प्रतिशत छात्राले बोध एकाईलाई राम्ररी ठम्याउन नसकी आफ्नै हिसाबले बुँदा टिपोट गरेको देखिन्छ, जसलाई निम्न कोटीमा राखिएको छ । समग्रमा हेर्दा कुल छात्रा सङ्ख्याको आधा भन्दा बढी अर्थात् ५५.५५ प्रतिशत उत्तम र ५ जना अर्थात् १३.८९ प्रतिशत छात्राहरू मध्यम खाले देखिएकाले बोध एकाई ठम्याइएको दृष्टिले कक्षा आठमा अध्ययनरत छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमता केही सन्तोषजनक नै मान्न सकिन्छ ।

तालिका ४.१८ : कमबद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	२८	७७.७८	-	-	४	११.११	४	११.११

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदा टिपोटको अर्को दक्षता भनेको पाठ पढेर वा सुनेर त्यसको मूलभाव वा विचार कुन कममा रहेको छ सो पत्ता लगाई तदनुरूप बुँदाहरूलाई कम मिलाएर टिपोट गर्नु पनि हो । बुँदाहरूको कमबद्ध प्रस्तुतिलाई आधार मानी कक्षा आठमा अध्ययनरत छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थितिलाई हेर्दा कुल ३६ जना छात्रहरूमध्ये २८ जना अर्थात् ७८ प्रतिशतले मूल पाठको भाव वा विचारलाई कम मिलाएर बुँदा टिपेको देखिन्छ । मध्यम खाले छात्राहरू उक्त तालिकामा देखिँदैनन् भने ४/४ जना अर्थात् ११.११ प्रतिशत छात्राको सङ्ख्या सामान्य र न्यून स्थानमा रहेको छ । यिनीहरूले मूलपाठको भावसँग कमै मात्र कम मिलाएर बुँदा टिपोट गरेका छन् । समग्रमा हेर्ने हो भने कमबद्धताका दृष्टिले कक्षा आठमा अध्ययनरत छात्राहरूको बुँदा टिपोटको स्थिति सन्तोषजनक मान्न सकिन्छ तथापि सामान्य र निम्न स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूलाई यस सम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराउनु आवश्यक देखिन्छ ।

तालिका ४.१९ : बुँदा टिपोटको शैली

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१६	४४.४४	८	२२.२२	३	८.३४	९	२५

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

दिइएको पाठलाई राम्ररी अध्ययन गरी सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता तथा स्पष्टता जस्ता बुँदा टिपोटका गुणहरूलाई अवलम्बन गरी बुँदा टिपोट गर्न सक्नु विद्यार्थीहरूको अर्को दक्षता हो । उक्त दक्षताको परीक्षणका निमित्त उल्लिखित गुणहरूको प्रयोग भए नभएको ठम्याउनु आवश्यक हुन जान्छ । उपयुक्त तालिकालाई अध्ययन गर्दा कुल छात्रा सङ्ख्या ३६ मध्ये १६ जना अर्थात् ४४.४४ प्रतिशत

छात्राहरूले मात्र उल्लिखित गुणहरूको प्रयोग गरी बुँदा टिपोट गरेको देखिन्छ वा १६ जना छात्राहरूले मात्र बुँदा टिपोटको सही शैली ठम्याउन सकेका छन् । ८ जना अर्थात् २२.२२ प्रतिशत छात्राहरूको बुँदा टिपोट शैली मध्यम रहेको छ । यिनीहरूले बुँदा टिपोटको शैलीमा हुनुपर्ने सबै गुणहरू पहिल्याउन सकेका छैनन् । तालिका अनुसार ३ जना अर्थात् ८.३४ प्रतिशत छात्राहरू सामान्य स्थितिमा रहेका छन् भने कुल छात्रा सङ्ख्याको एक चौथाइ अर्थात् ९ जना (२५ प्रतिशत) छात्राहरूको उपयुक्त शैली छनोटका दृष्टिले बुँदा टिपोटको अवस्था निम्न रहेको छ । यिनीहरूले बुँदा टिपोटका उल्लिखित गुणहरूको प्रयोग नगरी समापिका क्रियायुक्त वाक्य तथा लामा लामा वाक्यहरूको प्रयोग गरी बुँदा टिपोट गरेका छन् । समग्रमा हेर्दा बुँदा टिपोटका क्रममा प्रयोग गरिनु पर्ने उचित शैलीको प्रयोग गर्ने छात्राहरूको सङ्ख्या आधाभन्दा कम देखिएकाले शैलीसम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराई सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.२० : भाषिक शुद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	११	३०.५५	१७	४७.३२	४	११.११	४	११.११

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

भाषिक शुद्धता लेखाइ सिपको अर्को महत्त्वपूर्ण पाटो हो । अशुद्ध वाक्य लेखाइ वा अशुद्ध बोलाइले पनि भाव त बुझिन्छ तर शुद्धसँग लेख्नु वा बोल्नु भाषा सिकाइका क्रममा आवश्यक मानिन्छ । चिह्नहरूको उचित प्रयोग, वर्णविन्यास सम्बन्धी उपयुक्त प्रयोग तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको शुद्ध प्रयोग लेखाइ सिपका लागि आवश्यक हुन जान्छ । तसर्थ बुँदा टिपोटको क्रममा पनि उक्त कुराहरू ख्याल गरी टिपोट गरिएको छ, छैन भनी परीक्षण गर्नुपर्ने हुन्छ । भाषिक शुद्धतालाई ख्याल गरी के कति छात्राहरूले बुँदा टिपोट गरे भनी परीक्षण गर्दा नमुनामा परेका कुल ३६ जना छात्राहरूमध्ये ११ जना अर्थात् ३०.५६ प्रतिशत छात्राहरू मात्र उत्तम श्रेणीमा पर्न सफल भएका छन् । तालिका अनुसार उत्तमभन्दा मध्यम स्थानमा रहेका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ६ ले बढी देखिन्छ वा मध्यम स्थानमा १७ जना अर्थात् ४७.३२ प्रतिशत छात्रा रहेका छन् । थोरै मात्रामा भाषिक शुद्धताको प्रयोग गरी बुँदा

टिपोट गर्ने छात्राको सङ्ख्या समेत ४ अर्थात् ११.११ प्रतिशत नै रहेको देखिन्छ । समग्रमा हेर्दा भाषिक शुद्धताका दृष्टिले कक्षा आठमा अध्ययनरत छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ । भाषिक शुद्धताका लागि प्रशस्त लेखन अभ्यास गराउनु आवश्यक हुन जान्छ ।

नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति

कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता पहिचान गर्न अध्ययनक्षेत्र भित्रका ३ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय र ३ वटा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत छनोटमा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरूबाट बुँदा टिपोट गराई तिनको विश्लेषण गरिएको छ जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ :

तालिका ४.२१ : बोध एकाईको ठम्याइ

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१९	५२.७८	७	१९.४४	६	१६.६७	४	११.११

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बोध एकाईको ठम्याइका दृष्टिले कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन गर्दा छनोटमा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरूमध्ये १९ जना अर्थात् ५२.६८ प्रतिशत विद्यार्थीहरू उत्तम श्रेणीमा रहेका छन् । मूल पाठको सम्पूर्ण बोध एकाईलाई समेट्न नसक्ने मध्यम खाले विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ७ अर्थात् १९.४४ प्रतिशत रहेको छ । यिनीहरूको बुँदा टिपोटमा केही बोध एकाईहरू छुटेका पाइन्छन् । पाठसँग सम्बद्ध बुँदालाई थोरै मात्र समेटेरी बुँदा टिपोट गर्ने सामान्य विद्यार्थीहरू ६ जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत रहेका छन् भने बोध एकाईलाई राम्ररी ठयाउन नसकी आफ्नै प्रकारले बुँदा टिपोट गर्ने निम्न स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ४ अर्थात् ११.११ प्रतिशत रहेको छ । समग्रमा बोध एकाई ठम्याइका दृष्टिले कक्षा आठमा पढ्ने नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता त्यति सन्तोषजनक मान्न सकिन्न । भण्डै आधा जति विद्यार्थीहरू

मध्यम, सामान्य र निम्न कोटीको देखिएकाले यस सम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.२२ : कमबद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	२९	८०.५६	-	-	५	१३.८९	२	५.५६

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

मूल पाठको आशयलाई सिलसिला मिलाएर कमबद्धरूपमा बुँदा टिपोट गर्न सक्नु बुँदा टिपोटको अर्को गुण हो । कमभङ्ग गरी टिपिएका बुँदाले मूल पाठको आशयलाई नसमेटी अन्य अर्थ लाग्न पनि सक्छ । माथिको तालिकालाई अध्ययन गर्दा बुँदालाई कमबद्ध रूपमा प्रस्तुत गर्न सक्ने उत्तम स्तरका विद्यार्थीहरू २९ जना अर्थात् ८०.५६ प्रतिशत देखिन्छ । मध्यम स्थितिका विद्यार्थीहरू उक्त तालिकामा देखिदैनन् भने केही कमभङ्ग र केही कमबद्ध रूपमा बुँदा टिपोट गर्ने सामान्य विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ५ रहेको छ जुन कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको १३.८९ प्रतिशत हो । बुँदालाई कम नमिलाई प्रस्तुत गर्ने निम्न कोटीका विद्यार्थीहरू २ जना अर्थात् ५.५६ प्रतिशत रहेका छन् । यिनीहरूमा बुँदा टिपोट गर्दा कमबद्धतालाई पनि ख्याल गर्नुपर्छ भन्ने सचेतता नआएको अवस्था छ । समग्रमा हेर्दा भने बुँदाको कमबद्धताका दृष्टिले कक्षा आठमा अध्ययनरत मातृभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमतालाई सन्तोषजनक नै मान्न सकिन्छ ।

तालिका ४.२३ : बुँदा टिपोटको शैली

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१७	४७.३२	९	२५	४	११.११	६	१६.६७

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

उक्त तालिकालाई अध्ययन गर्दा बुँदा टिपोट गर्दा उपयोग गरिने शैलीगत गुणको अवलम्बन गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या १७ अर्थात् ४७.३२ प्रतिशत देखिन्छ ।

धेरैजसो गुणको अवलम्बन गरी थोरै गुण अवलम्बन गर्न नसक्ने मध्यम स्तरका विद्यार्थीको सङ्ख्या ९ रहेको देखिन्छ जुन कुल सङ्ख्याको एक चौथाइ अर्थात् २५ प्रतिशत हो । सामान्य स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरू निम्न कोटीमा रहेका छन् जसले सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता तथा स्पष्टता जस्ता शैलीगत गुणहरूभन्दा भिन्न शैलीमा बुँदा टिपोट गरेका छन् । विशेषतः यिनीहरूले समापिका क्रियायुक्त लामा वाक्य प्रयोग गरेको स्थिति देखिन्छ । बुँदा टिपोटको उचित शैली प्रयोग भए वा नभएको दृष्टिले मूल्याङ्कन गर्दा नमुनामा परेका कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको आधा विद्यार्थी पनि उत्तम श्रेणीमा नपरेको अवस्थालाई सन्तोषजनक मान्न नसकिने देखिन्छ । अतः यस सम्बन्धी थप अभ्यासहरू प्रशस्त गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.२४ : भाषिक शुद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१२	३३.३४	१८	५०	३	८.३३	३	८.३३

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

भाषालाई कल्तिको शुद्धसँग प्रस्तुत गर्न सके भनी परीक्षण गर्ने क्रममा नमुनामा परेका ३६ जना नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये १२ जना अर्थात् ३३.३४ प्रतिशत विद्यार्थी मात्र अग्रस्थानमा रहन सफल भएका छन् । कुल सङ्ख्याको आधा अर्थात् ५० प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यम स्थानमा रहेका छन् भने समान ३/३ जना अर्थात् ८.३३ प्रतिशत विद्यार्थी क्रमशः सामान्य र निम्न स्थानमा देखिन्छन् । विशेषतः नमुनामा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरूमध्ये १२ जना अर्थात् ३३.३४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र अग्रस्थान हासिल गर्नुले अन्य अधिकांश विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यास सम्बन्धी प्रशस्त त्रुटिहरू गरेको पाइयो । उक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा भाषिक शुद्धताका दृष्टिले कक्षा आठमा पढ्ने नेपालीभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अवस्था कमजोर देखिन्छ । शुद्ध लेखनका प्रशस्त अभ्यासहरू गराई यो अवस्थामा सुधार ल्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको स्थिति

कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता पहिचान गर्न तोकिएको क्षेत्रभित्रका ३ वटा सामुदायिक माध्यमित विद्यालय र ३ वटा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत नमुना छनोटमा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको अवस्थालाई उपयोग गरिएको छ । नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थी भन्नाले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने उक्त तहका विद्यार्थीहरूबाट बुँदा टिपोट गराई तिनको विश्लेषण गरिएको छ जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ :

तालिका ४.२५ : बोध एकाईको ठम्याइ

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१७	४७.२२	५	१३.८९	७	१९.४४	७	१९.४४

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

मथिको तालिकालाई अध्ययन गर्दा नमुनामा परेका ३६ जना दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये सही बोध एकाई ठम्याएर बुँदा टिपोट गर्ने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या १७ अर्थात् ४७.२२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । मूल पाठको सम्पूर्ण बोध एकाई ठम्याउन नसक्ने मध्यम स्तरका विद्यार्थीहरू ५ अर्थात् १३.८९ प्रतिशत देखिन्छ । पाठसँग सम्बद्ध कुरालाई थोरै मात्र बुँदा टिपोट गर्ने सामान्य स्तरका विद्यार्थी सङ्ख्या ७ नै रहेको छ जुन कुल विद्यार्थीसङ्ख्याको १९.४४ प्रतिशत हो । यसरी हेदाई बोध एकाईको ठम्याइका दृष्टिले कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको स्थिति त्यति सन्तोषजनक मान्न सकिदैन । तसर्थ यस्तो अवस्थामा सुधार ल्याउन बुँदा टिपोट सम्बन्धी अभ्यासहरू प्रशस्त नै गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका ४.२६ : कमबद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	२६	७२.२२	-	-	५	१३.८९	५	१३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये २६ जना विद्यार्थीहरूले बुँदाको कमबद्धतालाई मनन गरी सही ढङ्गले बुँदा टिपोट गरेका छन्। यो कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको ७२.२२ प्रतिशत हो। यहाँ मध्यम स्थितिका विद्यार्थीहरू रहेका छैनन् भने सामान्य र निम्न स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या समान ५/५ रहेको छ जुन कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको १३.८९ प्रतिशत हुन आउँछ। सामान्य स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूले बुँदा टिपोटको कमलाई केही हदसम्म समेट्न खोजेका छन् भने निम्न स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूले यसमा ध्यान नदिएको देखिन्छ। समग्रमा हेर्दा भने नतिजा सन्तोषजनक नै मान्न सकिन्छ तथापि सामान्य र निम्न अवस्थामा रहेका विद्यार्थीहरूको स्तर उकास्न भने उनीहरूका लागि थप अभ्यासहरू प्रशस्त गराउनु पर्ने हुन्छ।

तालिका ४.२७ : बुँदा टिपोटको शैली

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	१४	३८.८९	७	१९.४४	४	११.११	११	३०.५६

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदा टिपोटमा प्रयोग गरिएको शैलीलाई आधार बनाई नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूमाथि गरिएको परीक्षण अनुसार नमुनामा परेका कुल ३६ जना विद्यार्थीहरूमध्ये १४ जना अर्थात् ३८.८९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र उचित शैलीको प्रयोग गरी बुँदा टिपोट गरेको देखिन्छ। मध्यम स्थितिमा रहेका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ७ जना अर्थात् १९.४४ प्रतिशत देखिन्छ। कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको ११.११ प्रतिशत अर्थात् ४ जना नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरू सामान्य

स्थानमा रहेको छन् भने त्यसको भण्डै ३ गुणा बढी अर्थात् ११ जना (३०.५६ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू निम्न स्थानमा रहेको उक्त तालिका अध्ययन गर्दा नतिजा सन्तोषजनक मान्न सकिन्न । यहाँ थोरै मात्र विद्यार्थीहरूले बुँदा टिपोटको सङ्क्षिप्तता, मितव्ययिता तथा स्पष्टता जस्ता गुणहरूको अवलम्बन गरी बुँदा टिपोट गरेको देखिन्छ भने आधाभन्दा धेरै विद्यार्थीहरू प्रस्तुत शैली वा गुणहरूप्रति अनभिज्ञ भएको देखिन्छ । तसर्थ बुँदा टिपोट गर्दा अपनाउनु पर्ने शैलीसम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराई विद्यार्थीहरूलाई दक्ष बनाउनुपर्ने खाँचो देखिन्छ ।

तालिका ४.२८ : भाषिक शुद्धता

कुल सङ्ख्या	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
३६	९	२५	१३	३६.११	६	१६.६७	८	२२.२२

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

दोस्रो भाषा सिकाइमा पहिलो भाषाका वाक्यगठन, शब्दभण्डार, उच्चारण तथा वचन जस्ता विविध पक्षले प्रभाव पारेको हुन्छ । सामान्यतः दोस्रो भाषा भाषिक शुद्धताका दृष्टिले पहिलोभन्दा बढी त्रुटिपूर्ण हुने गर्दछ । प्रस्तुत तालिकाको अध्ययन गर्दा पनि नतिजा लगभग त्यस्तै देखिन्छ । यहाँ भाषिक शुद्धताका दृष्टिले कक्षा आठमा पढ्ने नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमतालाई परीक्षण गर्दा छनोटमा परेका ३६ जना विद्यार्थीहरूमध्ये ९ जना अर्थात् २५ प्रतिशत विद्यार्थीहरू मात्र भाषिक शुद्धताका दृष्टिले सफल देखिन्छन् । जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्याको ३६.११ प्रतिशत अर्थात् १३ जना विद्यार्थीहरू निम्न स्थानमा रहेका छन् जसको लेखाइमा वर्णविन्यास तथा सङ्गति लगायतका क्षेत्रमा हुने त्रुटिहरू पाइयो । सामान्य स्थितिमा रहेका ६ जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत विद्यार्थीहरू तथा निम्न स्थानमा रहेका ८ जना अर्थात् २२.२२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले पनि उल्लिखित क्षेत्रका त्रुटिहरू प्रशस्त गरेको पाइएको छ । कुल ३६ जना विद्यार्थीमध्ये ९ जना (२५ प्रतिशत) मात्र भाषिक शुद्धताका दृष्टिले उत्तम स्थानमा आउनुलाई राम्रो नतिजा मान्न सकिन्न । तसर्थ नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूलाई भाषिक शुद्धतासम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना

सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत कक्षा आठका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक स्थिति निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ४.२९ : कमबद्धता

विद्यालयको प्रकृति	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	२५	६९.४४	-	-	६	१६.६७	५	१३.८९
संस्थागत	३०	८३.३३	-	-	४	११.११	२	५.५६

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिका अध्ययन गर्दा बुँदाको कमबद्धताका आधारमा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूभन्दा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू अगाडि देखिन्छन् । कुल ३६ जना विद्यार्थीहरूमध्ये सामुदायिक विद्यालयका २५ जना अर्थात् ६९.४४ प्रतिशतले मात्र बुँदाको कमबद्धतालाई अँगाली बुँदा टिपोट गरेका छन् भने संस्थागत तर्फ यो सङ्ख्या ३० अर्थात् ८३.३३ प्रतिशत रहेको छ । मध्यम स्थितिमा दुबै प्रकारका विद्यालयका विद्यार्थीहरू रहेका देखिँदैनन् भने सामान्य अवस्थामा सामुदायिक विद्यालयका ६ र संस्थागतका ४ विद्यार्थीहरू रहेका छन् । निम्न स्थानमा रहेका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या पनि सामुदायिक विद्यालयतर्फ ५ र संस्थागत विद्यालयतर्फ २ रहेको स्थितिलाई हेर्दा कमबद्धताका दृष्टिले सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूभन्दा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू अगाडि देखिन्छन् ।

तालिका ४.३० : बुँदा टिपोटको शैली

विद्यालयको प्रकृति	विद्यार्थी सङ्ख्या	उत्तम सङ्ख्या प्रतिशत	मध्यम सङ्ख्या प्रतिशत	सामान्य सङ्ख्या प्रतिशत	निम्न सङ्ख्या प्रतिशत
सामुदायिक	३६	१४ ३०.८९	१० २७.७८	५ १३.८९	७ १९.४४
संस्थागत	३६	४७.२२	६ १६.६७	३ ८.३३	१० २७.७८

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदा टिपोटको शैलीलाई आधार मानी कक्षा आठका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमतालाई तुलना गर्दा उत्तम श्रेणीमा रहने सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या १४ रहेको छ भने संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या १७ रहेको छ। यसै गरी मध्यमतरफ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका १० जना विद्यार्थीहरू देखिन्छन् भने संस्थागत विद्यालयतर्फ यो सङ्ख्या ६ रहेको छ। सामान्य स्थितिमा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा ५ र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा ३ जना विद्यार्थीहरू रहेका छन्। निम्न स्थानमा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको भन्दा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या अगाडि भए पनि उत्तम श्रेणीमा रहेका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या र प्रतिशतलाई हेर्दा भने बुँदा टिपोटको शैलीका दृष्टिले थोरै मात्र भए पनि संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू नै अगाडि देखिन्छन्।

तालिका ४.३१ : भाषिक शुद्धता

विद्यालयको प्रकृति	उत्तम सङ्ख्या प्रतिशत	मध्यम सङ्ख्या प्रतिशत	सामान्य सङ्ख्या प्रतिशत	निम्न सङ्ख्या प्रतिशत
सामुदायिक	११ ३०.५५	१३ ३६.११	६ १६.६७	६ १६.६७
संस्थागत	१० २७.७८	१८ ५०	३ ८.३३	५ १३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकाको अध्ययन गर्दा भाषिक शुद्धताका दृष्टिले सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका कुल ३६ जना विद्यार्थीहरूमध्ये ११ जना अर्थात् ३०.५५

प्रतिशत विद्यार्थीहरू उत्तम श्रेणीमा रहेका छन् भने १३ जना अर्थात् ३६.११ प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यम स्थानमा रहेका छन् । ६ जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू सामान्य अवस्थामा छन् भने निम्न श्रेणीका विद्यार्थीहरू पनि सामान्य बराबर नै छन् । उता संस्थागततर्फ उत्तम श्रेणीमा १० जना अर्थात् २७.७८ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेका छन् भने मध्यम अवस्थाका विद्यार्थीहरू १८ जना अर्थात् ५० प्रतिशत रहेका छन् । त्यस्तै गरी ३ जना (८.३३ प्रतिशत) तथा ५ जना (१३.८९ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू क्रमशः सामान्य र निम्न अवस्थाका देखिन्छन् । यसरी सङ्ख्यात्मक र प्रतिशतका हिसावले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरू बिच खासै अन्तर देखिदैन ।

लैङ्गिक आधारमा छात्र र छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलना

भापा जिल्लाका छनोटमा परेका ३ वटा सामुदायिक र ३ वटा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका कक्षा आठमा अध्ययनरत छात्र र छात्राहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक स्थिति यस्तो रहेको छ :

तालिका ४.३२ : बोध एकाईको ठम्याइ

लिङ्ग	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
छात्र	१६	४४.४४	७	१९.४४	७	१९.४४	६	१६.६७
छात्रा	२०	५५.५५	५	१३.८९	६	१६.६७	५	१३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिका अध्ययन गर्दा बोध एकाईको ठम्याइका दृष्टिले बुँदा टिपोट गर्ने कक्षा आठका छात्रहरूभन्दा छात्राहरू अग्रपङ्क्तिमा देखिन्छन् । कुल ३६ छात्रहरू मध्ये १६ जना अर्थात् ४४.४४ प्रतिशत उत्तम श्रेणीमा परेका छन् भने छात्राहरू यस श्रेणीमा २० जना अर्थात् ५५.५५ प्रतिशत परेका छन् । मध्यम श्रेणीमा छात्रतर्फ ७ जना अर्थात् १९.४४ प्रतिशत र छात्रातर्फ ५ जना अर्थात् १३.८९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यस्तै गरी सामान्य स्थितिमा छात्रहरू ७ जना अर्थात् १९.४४ प्रतिशत र छात्रातर्फ ६ जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत रहेका छन् भने निम्न श्रेणीमा छात्रतर्फ ६

जना अर्थात् १६.६७ प्रतिशत र छात्रातर्फ ५ जना अर्थात् १३.८९ प्रतिशत रहेका छन् ।
समग्रमा छात्रहरूभन्दा छात्राहरू नै अग्रपङ्क्तिमा रहेका छन् ।

तालिका ४.३३ : कमबद्धता

लिङ्ग	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
छात्र	२७	७५	-	-	६	१६.६७	३	८.३३
छात्रा	२८	७७.८७	-	-	४	११.११	४	११.११

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदको कमबद्धतालाई आधार मानी मूल्याङ्कन गरिएको उक्त तालिकाको नतिजा अनुसार छात्राहरू छात्रहरूभन्दा उत्तम श्रेणीमा १ जना अगाडि देखिन्छन् । मध्यम स्थानमा छात्र छात्रा दुबै छैनन् । छात्रतर्फ सामान्य ६ र छात्रातर्फ ४ जना विद्यार्थी रहेका छन् । निम्न स्थानमा भने छात्रभन्दा छात्रा १ ले बढी देखिन्छन् । समग्रमा भन्दा कमबद्धताको दृष्टिले बुँदा टिपोटको क्षमतालाई हेर्दा थोरै सङ्ख्या वा प्रतिशतले भए पनि छात्राहरू नै अगाडि देखिन्छन् यद्यपि अन्तर भने ज्यादै न्यून छ ।

तालिका ४.३४ : बुँदा टिपोटको शैली

लिङ्ग	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
छात्र	१५	४१.६७	८	२२.२२	५	१३.८९	८	२२.२२
छात्रा	१६	४४.४४	८	२२.२२	३	८.३३	९	२५

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

माथिको तालिका अवलोकन गर्दा नमुना छनोटमा परेका कुल ३६ जना छात्रहरूमध्ये १५ जना अर्थात् ४१.६७ प्रतिशत छात्रहरूले बुँदा टिपोटको उपयुक्त शैली प्रयोग गरेका छन् भने छात्रातर्फ यो सङ्ख्या १ ले बढी अर्थात् १६ जना (४४.४४ प्रतिशत) रहेको छ । मध्यम स्थानमा दुवैतर्फ समान सङ्ख्या ८/८ रहेको छ । सामान्य स्थितिमा भने छात्रतर्फ ५ र छात्रातर्फ ३ जना विद्यार्थीहरू रहेका छन् । उचित शैलीको प्रयोग गर्न नसक्ने निम्न स्थानमा छात्रतर्फ ८ र छात्रातर्फ ९ जना

विद्यार्थीहरू रहेका देखिन्छन् । उक्त तालिकालाई हेर्दा अन्तर अत्यन्त न्यून देखिएको छ । उत्तम श्रेणीमा रहने छात्रहरूभन्दा छात्राहरूको सङ्ख्या बढी भएकाले छात्रहरूभन्दा छात्राहरू नै अग्रपङ्क्तिमा रहेका छन् ।

तालिका ४.३५ : भाषिक शुद्धता

लिङ्ग	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
छात्र	१०	२७.७८	१४	३८.८९	५	१३.८९	७	१९.४४
छात्रा	११	३०.५६	१७	४७.२२	४	११.११	४	११.११

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

भाषिक शुद्धतालाई आधार मानी गरिएको परीक्षणमा नमुना छनोटमा परेका ३६ जना छात्रहरूमध्ये उत्तम श्रेणीमा १० जना छात्रहरू देखिन्छन् भने छात्रातर्फ ३६ मध्ये ११ जना उत्तम श्रेणीमा रहेका छन् । दोस्रो दर्जामा छात्रतर्फ १४ र छात्रातर्फ १७ जना विद्यार्थीहरू रहेका छन् । यसै गरी सामान्य स्थितिमा छात्र ५ र छात्रा ४ रहेका छन् । भाषिक शुद्धताका दृष्टिले छात्र र छात्रामा बुँदा टिपोटको क्षमतामा खास उल्लेख्य अन्तर देखिँदैन । तैपनि नगन्य रूपमा भए पनि छात्राहरू नै अगाडि रहेको स्थिति छ ।

नेपाली मातृभाषी र नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको तुलना

भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा नेपाली मातृभाषी र नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक स्थिति निम्नानुसार छ :

तालिका ४.३६ : बोध एकाईको ठम्याइ

विद्यार्थीको किसिम	उत्तम		मध्यम		सामान्य		निम्न	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
नेपाली मातृभाषी	१९	५२.७८	७	१९.४४	६	१६.६७	४	११.११
नेपाली दोस्रोभाषी	१७	४७.२३	५	१३.८९	७	१९.४४	७	१९.४४

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिका अध्ययन गर्दा बोध एकाईको ठम्याइका दृष्टिले नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू उत्तम श्रेणीमा कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको ५२.७८ प्रतिशत रहेका छन् भने नेपाली दोस्रोभाषीतर्फ यो सङ्ख्या ४७.२३ प्रतिशत मात्र रहेको छ । मध्यम स्थानमा नेपाली मातृभाषीहरू १९.४४ प्रतिशत अर्थात् ७ जना देखिन्छन् भने नेपाली दोस्रोभाषीहरू यो श्रेणीमा १३.८९ प्रतिशत अर्थात् ५ जना रहेका देखिन्छन् । सामान्य स्थानमा नेपाली मातृभाषीतर्फ ६ जना (१६.६७ प्रतिशत) देखिन्छन् भने नेपाली दोस्रोभाषीतर्फ योभन्दा १ बढी अर्थात् ७ जना (१९.४४ प्रतिशत) रहेका देखिन्छन् । निम्न स्थानमा नेपाली मातृभाषी ४ जना (११.११ प्रतिशत) रहेका छन् भने नेपाली दोस्रोभाषीतर्फ यो सङ्ख्या भन्डै दोब्बर अर्थात् ७ जना (१९.४४ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । समग्रमा भन्दा बोध इकाईको ठम्याइका कममा नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूभन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू अगाडि देखिन्छन् ।

तालिका ४.३७ : क्रमबद्धता

विद्यार्थीको किसिम	उत्तम	मध्यम	सामान्य	निम्न
	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत
नेपाली मातृभाषी	२९ ८०.५६	- -	५ १३.८९	२ ५.५
नेपाली दोस्रोभाषी	२६ ७२.२२	- -	५ १३.८९	५ १३.८९

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदाको क्रमबद्धतालाई आधार मानी गरिएको परीक्षणमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूभन्दा अग्रपङ्क्तिमा रहेका छन् । छनोटमा परेका कुल ३६ जना नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये २९ जना (८०.५६ प्रतिशत) उत्तम श्रेणीमा पर्न सफल भएका छन् जबकि नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरू त्योभन्दा ३ कम अर्थात् २६ जना (७२.२२ प्रतिशत) मात्र उत्तम श्रेणीमा पर्न सफल भएका छन् । मध्यमतर्फ दुबै किसिमका विद्यार्थीहरू रहेका छैनन् । सामान्यामा समान ५/५ जना (१३.८९ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू रहेका छन् । निम्न स्थानमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २ (५.५ प्रतिशत) रहेको छ भने नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये निम्न स्थानमा रहेकाको सङ्ख्या नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी सङ्ख्याको दोब्बरभन्दा बढी (अढाइ गुणा) अर्थात् ५ जना (१३.८९ प्रतिशत) रहेको

देखिन्छ । समग्रमा भन्नुपर्दा बुँदाको क्रमबद्धताका आधारमा हेर्दा नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको भन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको अवस्था सबल रहेको देखिन्छ ।

तालिका ४.३८ : बुँदा टिपोटको शैली

विद्यार्थीको किसिम	उत्तम	मध्यम	सामान्य	निम्न
	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत
नेपाली मातृभाषी	१७ ४७.२२	९ २५	४ ११.११	६ १६.६७
नेपाली दोस्रोभाषी	१४ ३८.८९	७ १९.४४	४ ११.११	११ ३०.५६

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

बुँदा टिपोटको प्रस्तुतीकरणको शैली सम्बन्धी अध्ययन गर्दा नमुना छनोटमा परेका कुल ३६ जना नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये उत्तम स्थानमा १७ जना (४७.२२ प्रतिशत) रहेका छन् भने नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीतर्फ त्योभन्दा ३ कम अर्थात् १४ जना (३८.८९ प्रतिशत) रहेका छन् । मध्यम स्थानमा पनि नेपाली मातृभाषीको सङ्ख्याभन्दा नेपाली दोस्रोभाषीकै सङ्ख्या कम देखिन्छ । सामान्य स्थानमा दुबैतर्फ समान ४/४ जना (११.११ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू रहेका देखिन्छन् । निम्न स्थानमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीको सङ्ख्या ६ जना (१६.६७ प्रतिशत) रहेको छ भने यो स्थानमा नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको सङ्ख्याभन्दा भन्डै दोब्बर अर्थात् ११ जना (३०.५६ प्रतिशत) रहेको छ । समग्रमा बुँदा टिपोटको शैलीका दृष्टिले नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूभन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू सबल रहेको कुरा माथिको तालिकाबाट प्रष्ट हुन्छ ।

तालिका ४.३९ : भाषिक शुद्धता

विद्यार्थीको किसिम	उत्तम	मध्यम	सामान्य	निम्न
	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत
नेपाली मातृभाषी	१२ ३३.३३	१८ ५०	३ ८.३३	३ ८.३३
नेपाली दोस्रोभाषी	९ २५	१३ ३६.११	६ १६.६७	८ २२.२२

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७२

माथिको तालिका अनुसार भाषिक शुद्धताका दृष्टिले बुँदा टिपोट गर्ने नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा उत्तम श्रेणीमा १२ जना (३३.३३ प्रतिशत) रहेका छन् भने नेपाली दोस्रोभाषीतर्फ त्योभन्दा कम वा कुल विद्यार्थीको एक चौथाइ मात्र विद्यार्थीहरू रहेका छन् । मध्यम स्थानमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको आधा अर्थात् १८ जना (५० प्रतिशत) रहेका छन् भने नेपाली दोस्रोभाषीतर्फ यो सङ्ख्याभन्दा ५ कम अर्थात् १३ जना (३६.११ प्रतिशत) रहेका छन् । सामान्य अवस्थाका विद्यार्थीहरूमा नेपाली मातृभाषीतर्फ ३ जना (८.३३ प्रतिशत) रहेका छन् भने नेपाली दोस्रोभाषीतर्फ यसको ठिक दोब्बर अर्थात् ६ जना (१६.६७ प्रतिशत) रहेका छन् । यस्तै निम्न अवस्थाका विद्यार्थीहरूतर्फ नेपाली मातृभाषीको सङ्ख्या ३ जना (८.३३ प्रतिशत) देखिन्छ भने यो स्थानमा नेपाली दोस्रोभाषीतर्फ नेपाली मातृभाषीको भन्दा झन्डै तेब्बर अर्थात् ८ जना (२२.२२ प्रतिशत) विद्यार्थीहरू रहेका छन् । समग्र स्थितिलाई हेर्दा नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूभन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू नै भाषिक शुद्धताका दृष्टिले अगाडि रहेका छन् ।

सारांश

बोध एकाई ठम्याइका दृष्टिले विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता सन्तोषजनक नै पाइन्छ । बुँदाहरूको क्रमबद्ध प्रस्तुतिका आधारमा हेर्दा ५५ जना अर्थात् ७६.३९% विद्यार्थीहरू मूल पाठको भाव वा विचारको क्रमलाई ख्याल गरी बुँदाहरूको क्रम मिलाउन सक्षम पाइयो । पद, पदावली तथा असमापिका क्रियायुक्त वाक्यको प्रयोग गरी बुँदा टिपिएको छ वा छैन भनी छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको स्थितिलाई हेर्दा ३१ जना अर्थात् ४३.६% विद्यार्थीहरूमा यस्तो दक्षता पाइयो । विद्यार्थीहरूको भाषिक प्रयोगमा हुनुपर्ने शुद्धतालाई आधार बनाई हेर्दा वर्णविन्यास तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको उपयुक्त प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरू २९.१६ प्रतिशत देखियो । नमुनामा परेका ४४.४४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बोध एकाईलाई सही ढङ्गले पहिचान गरी प्रस्तुत गरेको पाइयो । बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा सही ढङ्गले गर्ने विद्यार्थीहरू सामुदायिक तर्फ ६९.४४ प्रतिशत र संस्थागत तर्फ ८३.३३ प्रतिशत रहेको पाइयो । नमुनामा परेका विद्यार्थीहरू मध्ये ३८.८९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको शैली उत्तम रहेको पाइयो । भाषिक प्रयोगमा हुनुपर्ने

शुद्धतालाई आधार बनाई हेर्दा वर्णविन्यास तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको उपयुक्त प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरू ३०.५५ प्रतिशत रहेको पाइयो ।

बुँदालाई क्रमबद्ध रूपमा सही ढङ्गले प्रस्तुत गर्ने संस्थागत विद्यालयबाट ८३.३३ प्रतिशत विद्यार्थीहरू पाइयो । बुँदा टिपोटको शैलीका गुणहरूलाई अवलम्बन गरी बुँदा टिपोट गर्ने विद्यार्थीहरू ४७.२२ प्रतिशत पाइयो । भाषिक शुद्धताका दृष्टिले वर्णविन्यास तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको उपयुक्त प्रयोग गरी बुँदा टिपोट गर्ने विद्यार्थीहरू २७.७८ प्रतिशत देखियो । ४४.४४ प्रतिशत छात्रहरूले सही रूपमा पाठको बोध एकाईलाई ठम्याइ ठीकसँग बुँदा टिपेको पाइयो । ७५ प्रतिशत छात्रहरूले बुँदा टिपोटको क्रमबद्धतालाई अँगाली सही ढङ्गले बुँदा टिपोट गरेको पाइयो ।

बुँदा टिपोटको शैलीका आधारमा २२.२२ प्रतिशत छात्रहरू मात्र बुँदा टिपोटको उपयुक्त शैलीको प्रयोग गर्न सफल देखियो । भाषिक शुद्धताका दृष्टिले वर्णविन्यास, चिह्नहरूको उचित प्रयोग तथा अन्य व्याकरणिक पक्षको राम्ररी प्रयोग गरेर बुँदा टिपोट गर्ने विद्यार्थीहरू २७.७८ प्रतिशत पाइयो ।

अध्याय पाँच

उपसंहार

निष्कर्ष

समग्र विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमतामा दक्षता एवम् विषयवस्तुको सिलसिला अनुसार बुँदाको क्रमबद्ध प्रस्तुतीकरणमा विद्यार्थीहरूको अवस्था उत्कृष्ट रहे पनि बोध एकाईको ठम्याइ, बुँदा प्रस्तुत गर्ने शैली तथा उपयुक्त भाषिक प्रयोगमा उनीहरूको अवस्था मध्यम निकट सामान्य स्थितिमा रहेको देखिन्छ ।

सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमतामा अनेक कमजोरी देखिएकाले यिनीहरूको बुँदा टिपोटको अवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताका सन्दर्भमा प्रस्तुतिगत क्रमबद्धता उत्कृष्ट रहे पनि अन्य पक्षमा यही स्तरको क्षमता रहेको देखिदैन ।

छात्र समूहका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता सामान्य अवस्थामा रहेको पाइएको छ । सिलसिलाका क्षेत्रमा सन्तोषजनक स्थिति पाइए पनि अन्य क्षेत्रमा सामान्यभन्दा माथिल्लो स्तर पाइँदैन । छात्राहरूको क्षमताको स्थिति नियाल्दा बोध एकाईको ठम्याइ, बुँदा प्रस्तुतीकरणको तरिका तथा भाषिक शुद्धतामा निकै अलमल रहेको पाइन्छ । क्रमबद्ध प्रस्तुतिमा भने यस समूहका विद्यार्थीहरूको अवस्था उत्तम रहेको छ ।

नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोटको क्षमता सामान्य स्थितिमा देखिन्छ । बोध एकाई चिन्ने, त्यसलाई उपयुक्त भाषा र शैलीका साथ प्रस्तुत गर्ने सन्दर्भमा यिनीहरूको बुँदा टिपोटको स्थिति सामान्य अवस्थामा छ । नेपाली दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरू बुँदाटिपोटका क्रममा बुँदालाई छोटो छरितो रूपमा प्रस्तुत गर्न, बोध एकाईलाई चिन्न र उपयुक्त भाषा प्रयोगका साथ त्यसलाई प्रस्तुत गर्न निकै अन्योलमा रहेको स्थिति पाइन्छ । अर्थात् यस समूहका विद्यार्थीहरू उक्त क्षेत्रमा मध्यमभन्दा माथि उठ्न सकेका छैनन् । यिनीहरूले प्रस्तुतिगत सिलसिलामा भने उच्च स्थितिको सजगता अपनाएका छन् ।

सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमता राम्रो देखिएको छ तर यसको मात्रात्मक अन्तर भने ठूलो छैन । छात्रहरूको तुलनामा छात्राहरू बुँदा टिपोट क्षमताका दृष्टिले केही अगाडि देखिन्छन् तर पनि यी दुईबिचको अन्तर न्यून छ । नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरू भन्दा बुँदा टिपोट क्षमतामा सक्षम रहेका छन् ।

उपयोगिता

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट सम्बन्धी कमी कमजोरीहरूलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि निम्न सुझावहरू प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

नीति निर्माण तह

- भाषा पाठ्यपुस्तकमा बुँदा टिपोट सम्बन्धी पर्याप्त अभ्यास क्रियाकलाप सम्मलन गर्ने व्यवस्था गरिनुपर्छ ।
- विद्यालय तहको नेपाली भाषा शिक्षणमा बुँदा टिपोट सम्बन्धी क्रियाकलापलाई महत्त्व दिने गरी पाठ्यक्रममा व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।
- एस. एल. सी. परीक्षामा अनिवार्य नेपाली विषयको प्रश्नपत्रमा बुँदा टिपोट सम्बन्धी प्रश्नको पूर्णाङ्क बढाइनु पर्छ ।

कार्यान्वयन तह

- बुँदा टिपोटको अभ्यासात्मक कार्यकलाप पाठ्यपुस्तकका बुँदा टिपोटका नमुना अभ्यासमा मात्र सीमित नगरी पत्रपत्रिका, साहित्यिक लेख रचना तथा अन्य पाठ्यसामग्रीहरू उपलब्ध गराई बुँदा टिपोटको थप अभ्यास गराउनु पर्दछ ।
- विभिन्न सभा समारोह, गोष्ठी आदिमा हुने भाषण, प्रवचन तथा व्याख्यानहरूमा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराई त्यसका आधारमा बुँदा टिपोटका थप अभ्यास गराउनु उपयुक्त हुन्छ ।
- विद्यालयमा समय समयमा विद्यार्थीहरू बिच बुँदाटिपोट प्रतियोगिता आयोजना गरी बुँदा टिपोट कार्यमा प्रेरित गर्दै बुँदा टिपोट क्षमताको विकास गराउन सकिन्छ । साथै यसलाई विद्यालयद्वारा सञ्चालन गरिने पाठ्यान्तर (

अतिरिक्त) क्रियायाकलाप समेतको एक अङ्ग बनाउन सके विद्यार्थीहरूलाई
बुँदा टिपोट क्षमतामा सक्षम बनाउन सकिन्छ ।

- बुँदा टिपोटको अभ्यासका क्रममा कमजोर देखिएका विद्यार्थीहरूलाई बुँदा टिपोटको त्रुटिपूर्ण क्षेत्रमा सचेत गराई बुँदा टिपोटको उपयुक्त अभ्यासमा केन्द्रित गराउनु पर्छ ।
- बोध, वर्णविन्यास तथा अन्य व्याकरणिक पक्षले बुँदा टिपोटको सिप विकासमा सहयोग पुर्याउने भएकाले यस्ता कुराको अभ्यासात्मक कार्यकलापमा शिक्षकले जोड दिनु पर्छ ।
- समय समयमा बुँदा टिपोटसम्बन्धी प्रतियोगिता सञ्चालन गरी उत्कृष्ट ठहरिएका विद्यार्थीहरूलाई पुरस्कृत गरी तथा पछिल्लो स्थानमा रहेकालाई थप मिहिनेत गरी आफ्नो स्थानमा सुधार ल्याउन अभिप्रेरित गर्न सकिन्छ ।

अनुसन्धान तह

निम्न विषयमा थप अनुसन्धान गर्न सिफारिस गरिएको छ :

- कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन
- कक्षा बारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन ।
- स्नातक तह प्रथम वर्षमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको अध्ययन ।
- कक्षा दस र एघारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन ।
- कक्षा एघार र बारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदा टिपोट क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन ।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६५), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, तेजनाथ (२०७०), *कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन*, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी ।
- आचार्य, सुजाता (२०७२), *कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन*, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङ्गा ।
- ढकाल, शान्ति प्रसाद (२०६६), *नेपाली भाषा शिक्षण : परिचय र प्रयोग*, काठमाडौं : शुभ कामना प्रकाशन ।
- तिम्सिना, कमल प्रसाद (२०६९), *सुनसरी जिल्लामा कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमताको अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस, धनकुटा ।
- त्रि.वि. पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६६), *अनिवार्य नेपाली शिक्षण निर्देशिका*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
- नेपाल सरकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६४), *माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम*, काठमाडौं : हाइडल प्रेस प्रा.लि. ।
- पोखरेल, बालकृष्ण र अन्य (२०४०), *नेपाली बृहत शब्दकोष*, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
- पोखरेल, माधवप्रसाद र अन्य (२०६४), *अनिवार्य नेपाली*, काठमाडौं : बुद्ध एकेडेमी पब्लिशर्स ।
- बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०६४), *अनिवार्य नेपाली व्याकरण अभिव्यक्ति र अभ्यास*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- भट्टराई, तीर्थराज (२०६७), *शोधप्रस्ताव र यसका अङ्गहरू*, *प्राज्ञसन्देश*, सुनसरी : जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी ।
- भण्डारी, पारसमणि, रामनाथ ओझा र अन्य (२०६८), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेशन ।
- लामिछाने, यादवप्रकाश (२०५३), *अनिवार्य नेपाली व्याकरण र रचना*, काठमाडौं : आशीष पुस्तक भण्डार ।

लामिछाने, यादवप्रकाश र अन्य (२०६८), *भाषिक अनुसन्धान विधि*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, केदारप्रसाद र पौडेल, माधवप्रसाद (२०६७), *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण*, काठमाडौं : न्यू हीरा बुक्स पब्लिकेशन ।

शर्मा, मोहनराज (२०५३), *शब्दरचना र वर्णविन्यास, वाक्यतत्त्व र अभिव्यक्ति*, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।

सुवेदी, राधिका (२०६८), *कक्षा एघारका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन*, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), त्रिभुवन विश्वविद्यालय, धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस, धनकुटा ।

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता

परिशिष्ट १

बुँदाटिपोटका निम्ति प्रयोग गरिएको नमुना गद्यांश

तलको गद्यांशबाट मुख्य मुख्य बुँदा टिप्नुहोस् :

पहिलो संविधानसभाबाट संविधान बन्न नसकी दोस्रो संविधानसभाबाट नेपालले २०७२ असोज ३ गते नयाँ संविधान पाएको छ । यो संविधानले सङ्घीय लोकतान्त्रिक, समावेशी र समानुपातिक लोकतन्त्र र गणतन्त्र संस्थागत गरेको छ । संविधानमा ३५ भाग, ३०८ धारा र ९ अनुसूची समावेश रहेका छन् । यो संविधान समावेशिताको हिसाबले विश्वमा नै अद्वितीय रहेको मान्न सकिन्छ । संविधानसभाका ९० प्रतिशत (संविधानसभामा कायम रहेका ५९७ मध्ये ५३७ जना) को हस्ताक्षरमा सभाध्यक्षको प्रमाणीकरणपछि राष्ट्रपतिबाट घोषणा भई संविधान लागू भएको यस अवस्थामा मधेसी जनता संविधानप्रति चित्त नबुभाई आन्दोलित रहेको अवस्था छ । तराईबाट निर्वाचित ११३ सभासदमध्ये १०२ जनाले नयाँ संविधानमा हस्ताक्षर गरेका छन् तर सीमाङ्कन, समानुपातिक व्यवस्था र निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण प्रक्रिया अधुरो ठानी असन्तुष्ट भई तराई ठप्पको स्थिति छ । भन्सारहरूमा धर्ना र भारतको अघोषित नाकावन्दीले इन्धन लगायत ग्यास, औषधी, औद्योगिक कच्चा पदार्थ जस्ता वस्तुको अभाव भएको छ । भूकम्प पीडितलाई राहत कार्यक्रम सञ्चालनमा बाधा पुगेको छ । यस विषम घडीमा पनि जनता राष्ट्र र राष्ट्रियताका लागि धैर्यधारण गरिरहेका छन् ।

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता

परिशिष्ट २

नमुना छनोटमा परेका विद्यालयहरू

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्रकार
१	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय	खुदुनावारी	सामुदायिक
२	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय	खुदुनावारी	सामुदायिक
३	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय	शानि अर्जुन	सामुदायिक
४	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय	खुदुनावारी	संस्थागत
५	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिङ स्कुल	शानि अर्जुन	संस्थागत
६	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल	शानि अर्जुन	संस्थागत

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता

परिशिष्ट ३

नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरू

क्र.सं.	नाम थर	कक्षा	विद्यालय
१	चण्डिका सापकोटा	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
२	उर्मिला वयलकोटी	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
३	शुकमाया तामाङ	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४	अस्मिता अधिकारी	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
५	विमला दनुवार	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
६	देविका दनुवार	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
७	मनोज फुँयाल	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
८	समीर गोले	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
९	विवेक बस्नेत	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१०	विजय मङ्ग्राती	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
११	दिपेश लिङ्दाम	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१२	सञ्जय मगर	८	सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१३	एलिशा राई	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१४	विनिशा एक्तेन	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१५	अमृता एक्तेन	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१६	तुलसा खतिवडा	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१७	प्रतीक्षा पराजुली	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१८	मोनिका परियार	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
१९	युवराज पुलामी	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
२०	अङ्कित लिम्बू	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
२१	विनोद सुब्बा	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
२२	विवेक दाहाल	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी

२३	सविन वाग्ले	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
२४	सुरज फुंयाल	८	गणेश निम्न माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
२५	आशिका तामाड	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
२६	मिरा तामाड	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
२७	सोना तामाड	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
२८	दीक्षा गिरी	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
२९	कमला कार्की	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३०	तुलसा थापा	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३१	अभिषेक दनुवार	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३२	अशोक तामाड	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३३	सञ्जय दनुवार	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३४	सागर बस्नेत	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३५	प्रवेश लम्साल	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३६	उज्ज्वल विष्ट	८	नवदुर्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, शनिअर्जुन
३७	प्रतीक्षा आड्देम्बे	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
३८	निकिता सेर्मा	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
३९	सुनिता लिम्बू	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४०	समीक्षा बुढाथोकी	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४१	समिता न्यौपाने	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४२	शान्ति गुरागाई	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४३	प्रज्ज्वल हाड्सरुम्बा	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४४	पूजन मड्लाक	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४५	अमित राई	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४६	प्रमोद पोखेल	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४७	पुष्कर पोखेल	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी
४८	गणेश दर्जी	८	प्रतिभा नमुना माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी

४९	ओशिन मगर	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५०	ज्योति तामाड	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५१	मिनिता सुब्बा	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५२	अङ्किता गौतम	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५३	अस्मिता भट्टराई	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५४	अनामिका रेग्मी	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५५	विशाल राई	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५६	वैद्य राजवंशी	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५७	सन्तोष लिम्बू	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५८	तुशार श्रेष्ठ	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
५९	सन्तोष भण्डारी	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
६०	किस्मत कार्की	८	रुपरत्न मेमोरियल बोर्डिड स्कुल, शनि अर्जुन
६१	तिनम्झा वान्तवा	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६२	आशिका तामाड	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६३	समीक्षा राई	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६४	नेलिशा प्रसाई	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६५	आकृति भण्डारी	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६६	निशा कुँवर	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६७	सजीवकुमार मेचे	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६८	गणेश शाह	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
६९	अनुकुल राई	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
७०	अनिश पौडेली	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
७१	कौशिक भट्टराई	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन
७२	करुण सुवेदी	८	प्रगति सेकेण्डरी अङ्ग्रेजी स्कुल, शनि अर्जुन

कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता

परिशिष्ट ४

विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमता परीक्षण नमुना

	नाम - अंकिता गौतम कक्षा - ८ रूपरेखा मैत्रीय लोकेडिड: स्कुल शनिअर्जुन नगरपालिका
	बुँदा टिपोट
१)	नेपाली २०६२ असोज २ गते ग्याँ संविधान पारको छ।
२)	यस संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक, समावेशी र समाज- पातिक लोकतन्त्र र गणतन्त्र संरचनागत गरेको छ।
३)	संविधानमा ३५ भाग ३०८ धारा र ९ अनुसूची समावि- ष्ट रहेको छ।
४)	संविधानसभाका ३० प्रतिशत सभ्यताले दस्तावेज गरेका छन्।
५)	सभ्यताको अधीनत गवा बन्नेले विभिन्न पक्षहरूको अभाव।
६)	धूम्रपान पिडितालाई राहात कार्यक्रम सञ्चालनमा बाधा पुगेको छ।
७)	सूक्ष्मी जनता असह्युक्त भई तारिँ छपको स्थिति रहेको छ।
८)	जनता राष्ट्र र लोकतन्त्रका लागि धैर्य धारण गरिरहेको छन्।

पुढा टिप्पणी

- पहिलो संविधानसभाबाट संविधान तैयार नभएको
- दोस्रो संविधानसभाबाट नेपालले १०६२ अर्को ३ गते नयाँ संविधान लागू गर्ने
- महात्मा र समानुपातिक लोकतन्त्र र गणतन्त्र संस्थागत गर्ने
- संविधानमा ३५ भाग ३०८ धारा र ९ अनुसूची समावेश गर्ने
- लोकतन्त्र निर्वाचन १९९३ संसोधनबाट १०२ ले संसोधन गर्ने
- निर्वाचन निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण प्रक्रिया अद्युरी तानी असन्तुष्ट भई तराई ल्यायो : स्थिति १
- भारतको अर्थोन्मुखित नभएको
- भुक्तानुसूचीलाई शक्ति कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्यायो

नाम : जयेश शर्मा
 विद्यालय : प्रजापति मैदान अंग्रेजी स्कुल
 कक्षा : ८

पुढा टिप्पणी

- १) नेपालले वि.स. असोज ३ गते नयाँ संविधान लागू गरियो।
- २) समानुपातिक लोकतन्त्र र गणतन्त्र संस्थागत गरियो।
- ३) संविधानमा भाग २ धारा २ अनुसूची समावेश गरियो।
- ४) संविधानसभाको प्रतिज्ञाको हस्ताक्षर गर्ने
- ५) जनता संविधान प्रति वित्त नपुग्दाई आन्दोलित गरियो।
- ६) समानुपातिक व्यवस्था र निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण प्रक्रिया अद्युरी तानी असन्तुष्ट भई तराई ल्यायो स्थितिग्र रहेको।
- ७) भुक्तानुसूचीलाई शक्ति कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्यायो।
- ८) भारतको अर्थोन्मुखित नभएको कारण सिद्धिबन्धन वस्तुको अभाव।

नाम - चन्द्रिका सापकाँटा
 कक्षा - ८
 विद्यालय - श्री सिंह देवी माध्यमिक विद्यालय

सुधा लिपि

- लोकतो पिस 2002 अशीच गोरे वजा सौधाल पर्यंत च
- संविधानमा 24 भाग 202 र अस्तुती समीक्षा स्थिती च
- सौधालले सहाय्यलेकालातु समीक्षा र समवृत्तित लीमनात
- र गतात गरीको च ।
- अस्म लखित निर्वाचित पवडे समासदमहरी 902 ले स्ताहर
- अस्मा क्षर ।
- प्रदीप्ती प्रदीप्ती जगतले संविधान प्रीत चित लपुकाई आदलेरित
- स्थिती अस्तथा च
- अहसारक्षमा पार्ती र वारतको अधीसित ताका बढिले
- दत्तव लगायत अयास , अधीषणा , अधीषीगत ताम अदिले कट्या
- पार्थ जस्त वस्तुके अस्तथा च ।
- वृत्तपीडितलाई यस्त सज्जालतामा वथा फुगीरी इ
- जगत राष्ट्र र राष्ट्रियताक लागि धैर्यधारण गरिरहेको च

कि) नाम - कमल कर्ज
 कक्षा - 5
 विद्यार्थी - श्री लपुगी लि.मा.जी
 शहीअर्जुन कर्ज ग.पा

व्यक्तिवृत्त

नाम : खड्गबहादुर तामाङ

जन्म : २०१८।०८।०७

पिताको नाम : कालीबहादुर तामाङ

माताको नाम : धनमाया तामाङ

स्थायी ठेगाना : खुदुनावारी गा.वि.स. वडा नं. २, भापा

सम्पर्क नं : ९८४२६२५०४७

नागरिकता : नेपाली

धर्म : बौद्ध

मातृभाषा : तामाङ

वैवाहिक स्थिति : विवाहित

पेशा : शिक्षण, सिंहदेवी माध्यमिक विद्यालय, खुदुनावारी, भापा

शैक्षिक योग्यता :

क्र.सं.	तह	अध्ययन गरेको संस्था	उत्तीर्ण वर्ष	श्रेणी
१.	प्रवेशिका	शनिश्चरे उ.मा.वि, शनिश्चरे	२०३६	उत्तीर्ण
२.	प्रवीणता प्रमाणपत्र	शनिश्चरे उ.मा.वि, शनिश्चरे	२०६०	उत्तीर्ण
३.	स्नातक	कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङगा	२०६४	द्वितीय
४.	स्नातकोत्तर	कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङगा		